

**SOCIALISATIEBOODSCHAPPEN OVER
EERLIJKHEIDSPERCEPTIES BIJ ETNISCHE
MINDERHEDEN**
IN GESPREK MET ADOLESCENTEN EN HUN OUDERS

Aantal woorden: 27536

Bente Verhelst

Studentennummer: 01703996

Promotor(en): Prof. Dr. Alain Van Hiel

Begeleider: Fien Geenen

Masterproef voorgelegd voor het behalen van de graad master in de Klinische Psychologie

Academiejaar: 2021 – 2022

Abstract

Dit onderzoek handelt over de socialisatieboodschappen die kinderen ontvangen over (on)eerlijke ervaringen en eerlijkheidspercepties vanwege ouders met een Turkse etnische achtergrond. De literatuurstudie biedt inzicht in de gelaagdheid van eerlijkheidspercepties. Concreet wordt een onderscheid gemaakt tussen procedurele, distributieve en interactionele eerlijkheid. Aangezien eerdere studies naar het etnisch-raciaal socialisatieproces (Hughes et al., 2006) dit onderscheid niet in beschouwing namen, tracht dit onderzoek hieraan tegemoet te komen.

Deze studie maakte gebruik van semigestructureerde interviews om de ervaringen van vijf ouders en een van hun adolescente kinderen simultaan in kaart te brengen. De data werd nadien getranscribeerd en geanalyseerd volgens de principes van thematische analyse (Braun & Clarke, 2006).

In de data komen vijf thema's naar voren. Tijdens de interviews bespraken de participanten een aantal belangrijke voorwaarden die zij noodzakelijk achten om een eerlijke behandeling te ervaren. Dat zijn zowel individuele voorwaarden (bijvoorbeeld de taal machtig zijn) als randvoorwaarden (bijvoorbeeld steun van autoriteitsfiguren op school en werk, zoals leerkrachten). Een ander thema heeft betrekking op hun verwachtingen omtrent hun positie in de Belgische gemeenschap. De participanten veronderstellen bijvoorbeeld dat ze een lage status bekleden en dat ze daarom meer hun best moeten doen voor eerlijke behandelingen. Een volgend thema gaat over de oorzaken van oneerlijke ervaringen. Ouders en hun kinderen evalueren onderling hun interacties met de meerderheidsgroep en proberen uit te zoeken of hun etniciteit een rol heeft gespeeld in de manier waarop ze behandeld werden. Ten slotte gaven de participanten aan dat het thema omgaan met oneerlijke ervaringen aan bod komt in het gezin. Ouders adviseren hun kinderen over de manier waarop ze zich voorafgaand aan, tijdens en na oneerlijke ervaringen kunnen verdedigen.

De resultaten kaderen binnen de courante theorieën over procedurele eerlijkheid en etnisch-raciale socialisatie. Bepaalde thema's zijn echter niet gedekt door de bestaande theoretische kaders en vragen verder onderzoek.

Voorwoord

Tijdens het schrijven van mijn thesis werd ik bijgestaan door enkele mensen die ik graag oprecht wil bedanken. In eerste instantie gaat mijn dank uit naar mijn promotor Prof. Dr. Van Hiel om het schrijfproces globaal te ondersteunen. Daarnaast verdient mijn thesisbegeleider Fien Geenen een welgemeende bedanking. Haar betrokkenheid was aanzienlijk en heeft ertoe geleid dat ik met trots dit eindresultaat kan neerleggen.

Daarnaast ben ik mijn ouders oprecht dankbaar. Ze gaven mij niet alleen de kans om deze opleiding aan te vatten, maar vertrouwden ook steeds in mijn capaciteiten om dit leertraject tot een goed einde te brengen. Vervolgens kan de onvoorwaardelijke steun van mijn zus, grootouders, tante en dichte familieleden niet ontbreken in dit dankwoord.

Ten slotte wil ik de participanten nogmaals bedanken voor hun engagement. Zij maakten tijd voor de interviews en waren bereid om mij een inkijk te geven in hun persoonlijke ervaringen. Bovendien voelde ik me door elke participant warm onthaald.

Inhoudsopgave

Inhoud

Introductie.....	1
De etnisch-culturele minderheidsgroep en migratiecontext.....	1
Procedurele eerlijkheid	3
Procedurele oneerlijkheid versus discriminatie.	4
Antecedenten.....	5
Gevolgen.....	6
Procedurele eerlijkheid en het migratieproces.	6
Socialisatie.....	7
Antecedenten.....	8
Socialisatie en het migratieproces.	10
Onderzoeksvraag	12
Methode	13
Steekproef.....	13
Interviewer	15
Materialen	15
Procedure	16
Data-analyse.....	17
Resultaten	20
Thema 1: Individuele voorwaarden voor een eerlijke behandeling.....	20
De taal machtig zijn.....	20
Actieve participatie en integratie.....	23
Prestatiegerichte attitude.....	25
Aanpassen.....	27
Thema 2: Algemene randvoorwaarden van eerlijkheidspercepties	28
Betrokkenheid van autoriteitsfiguren.....	28
Opvoeding en ouderlijke steun	30
Maatschappelijke context: tolerantie, kansen en rechten	31
Het belang van (de mogelijkheid tot) interventies.....	33
Correctheid en correctie	37
Thema 3: Verwachtingen.....	39
Maatschappelijke status.....	39
Percepties over de transparantie van de etniciteit.....	41
De confrontatie met vooringenomenheden	42
Bestaande assumpties bij de minderheidsgroep.....	44
Context: regionale en generatieverschillen	46
Thema 4: Attributies	47

Een etnische invulling	48
Een invulling die niet gerelateerd is aan de etniciteit.....	50
Onderlinge evaluatie van de attributies.....	51
Thema 5: Coping.....	52
Anticiperende coping.....	53
Momentane coping	55
Coping op lange termijn	56
Onderlinge evaluatie van de gehanteerde coping	58
Discussie	59
Beperkingen van het onderzoek	64
Aanbevelingen voor toekomstig onderzoek.....	65
Referenties	67
Bijlagen.....	72
Bijlage 1: Interview protocol	72
Bijlage 2: Socio-demografische vragenlijst.....	78
Bijlage 3: Informed consent	80

Introductie

Steeds vaker verlaten mensen hun land van herkomst om een nieuw hoofdstuk in hun leven aan te snijden in een gastland. De onderliggende motieven zijn uiteenlopend. Hoewel sommigen bewust kiezen voor migratie, worden anderen ertoe gedwongen. Actuele voorbeelden zijn de Syrische vluchtelingen en de slachtoffers van de huidige oorlogssituatie in Oekraïne. Niet alleen de eerste generatie migranten, maar ook hun (klein)kinderen worden beïnvloed door de ingrijpende veranderingen die migratie met zich meebrengt. Zij groeien onvrijwillig op in een 'vreemde' omgeving die niet hun moederland is en ze dienen zich, net zoals hun (voor)ouders, te integreren binnen een nieuw cultureel-maatschappelijk kader. Deze etnisch-diverse positie gaat bovendien gepaard met extra uitdagingen. In het gastland botsen de migranten bijvoorbeeld op een taalbarrière, wat de afhandeling van administratieve verplichtingen bemoeilijkt. Wat voor een modale Vlaming vanzelfsprekend is, kan een stressor zijn voor minderheidsleden. Het is daarom vanuit een wetenschappelijk oogpunt noodzakelijk om de bestaande knelpunten in het migratieproces te identificeren en nauwgezet te exploreren.

De huidige studie gaat dieper in op de eerlijkheidspercepties van etnisch-culturele minderheidsleden tijdens hun verblijf in het gastland. De ervaringen van zowel ouders als hun adolescente kinderen in de school- en werkcontext komen aan bod, alsook de manier waarop ze gesocialiseerd worden binnen het gezin. Het centrale uitgangspunt van dit onderzoek is dus een uitvoerige, kwalitatieve analyse van de socialisatieboodschappen die kinderen met een andere etnische achtergrond ontvangen over procedurele eerlijkheid.

In wat volgt komen de belangrijkste theoretische constructen en hun onderlinge relaties aan bod. Deze onderzoeksbevindingen zijn op twee manieren van belang. Enerzijds vormt de wetenschappelijke literatuur de basis voor de huidige onderzoeksvraag. Daarnaast laten de bevindingen toe om te reflecteren over de mogelijke individuele en maatschappelijke implicaties van deze studie.

De etnisch-culturele minderheidsgroep en migratiecontext

Deze thesis beschrijft de persoonlijke ervaringen van individuen met een Turkse etnisch-culturele achtergrond in België. Om hun levensomstandigheden voldoende te

kunnen begrijpen, volgt een korte samenvatting van hun algemene migratiegeschiedenis en -context (Wikipedia-bijdragers, 2022).

Na de tweede wereldoorlog kende de Belgische economie een bloeiperiode, waardoor de nood aan arbeidskrachten toenam. Dankzij een migratie-akkoord kon de Belgische overheid rekenen op de steun van Turkse gastarbeiders. Om deze verbintenis op lange termijn te verzekeren stimuleerde de regering de Turkse migranten om hun gezinnen eveneens naar België te brengen. Ondanks eerdere migratiecrisisen eindigde de arbeidsmigratie pas in de jaren '70, wegens een serieuze terugval van de Belgische economie. Het feit dat Turkse gezinnen zich nadien herenigden hield de migratiestroom, weliswaar in beperktere mate, in stand. Ook daarna zette de migratie voort, aangezien een toenemend aantal Turkse vrouwen besliste om naar België te komen en te huwen met Turkse mannen van de tweede generatie.

De omstandigheden waarin de Turkse gastarbeiders, ook wel Turkse Belgen genoemd, leefden, waren erbarmelijk. Een bepaalde participant getuigt van het feit dat de Turkse Belgen “als dieren behandeld werden”. Zij verbleven met grote hoeveelheden mensen in piepkleine fabriekswoningen en werden verondersteld om voortdurend arbeid te leveren. Bovendien kregen de Turkse Belgen amper kansen aangeboden om zich volwaardig te integreren in de Belgische maatschappij.

In tegenstelling tot Nederland houdt België geen gegevens bij over de etniciteit van haar inwoners. Bijgevolg zijn enkel schattingen van de hoeveelheid individuen met een Turkse afkomst voorhanden. Deze variëren bovendien naargelang de specifieke omschrijving van de etnische groep. Concreet stelde men in 2010 vast dat 152.000 Belgische inwoners bij de geboorte een Turkse nationaliteit kregen. Aangezien deze definiëring te beperkt is, kan vermoed worden dat de Turkse gemeenschap in België groter is. De demografische gegevens van deze etnische minderheidsgroep duiden bijkomend aan dat de meeste Turken afkomstig zijn uit Centraal-Anatolië en enkele oostelijk gelegen provincies.

Daarnaast is het interessant om (evoluties in) de verspreiding van de Turkse gemeenschap te beschouwen. Aangezien de Turkse gastarbeiders België relatief laat bereikten, kwamen de meeste terecht in de buurt van de Limburgse mijnen. Deze mijnen waren namelijk langer toegankelijk. Concrete cijfers uit 1971 geven aan dat 31% van de Turken zich vestigde in Limburg, 21% in Henegouwen en 12.6% in Luik.

Doorheen de jaren '70 trokken de Turken, omwille van economische vooruitzichten, naar enkele Vlaamse steden. De eindbestemmingen waren hoofdzakelijk Brussel en Gent, Antwerpen was minder populair. In 2006 stelde men vast dat een kwart van de Turken zich in Brussel bevond. In Limburg daalde de Turkse aanwezigheid naar een vijfde. Zowel in Henegouwen als in Luik schatte men het percentage van Turkse Belgen op 10%. Recente evoluties resulteerden echter in meer dan een verdubbeling van het aantal Turken in Oost-Vlaanderen. Concreet situeert deze groep zich hoofdzakelijk in Zele, Lokeren en Gent.

Procedurele eerlijkheid

Deze thesis gaat dieper in op de eerlijkhedsperecepties van individuen met een Turkse etniciteit. In de literatuur onderscheidt men drie categorieën, met name procedurele, distributieve en interactionele eerlijkheid. Procedurele eerlijkheid is een subjectieve beoordeling van het proces dat aanleiding geeft tot een beslissing in termen van (on)eerlijkheid. In 1980 definieerde Leventhal hierover een invloedrijke theorie. Daarin expliciteerde hij zes fundamentele criteria die individuen hanteren om de eerlijkheid van institutionele procedures in te schatten. Een eerste criterium is inspraak en veronderstelt dat individuen een procedure eerlijker vinden indien ze een stem hebben in het beslissingsproces. Ook de consistentie van de procedure over verschillende individuen en doorheen de tijd speelt hierbij een belangrijke rol. Daarnaast houdt men rekening met de accuraatheid van het beslissingsproces. Procedures die aanleiding geven tot kwaliteitsvolle beslissingen krijgen vaker een positieve beoordeling. Een volgend criterium handelt over de aan- of afwezigheid van vertekenende invloeden. Indien men verwacht dat irrelevante factoren geen invloed hadden, dan schat men de procedure vaak eerlijker in. Vervolgens draagt de corrigeerbaarheid (d.i. de mogelijkheid om foutieve, oneerlijke beslissingen recht te zetten) bij tot de perceptie van procedurele eerlijkheid. Ten slotte, het laatste criterium is ethisch van aard en gaat over een algemene evaluatie van de procedure in termen van eerlijkheid en moraliteit. Het is vanzelfsprekend dat procedures uitmonden in een beslissing, een bepaalde uitkomst. De eerlijkhedinschatting van dit eindresultaat volgt uit een vergelijking tussen de eigen en andermans uitkomst en wordt distributieve eerlijkheid genoemd. Distributieve en procedurele eerlijkheid zijn volgens Tyler (1988) in hoge mate geassocieerd met elkaar. Tijdens de uitvoering van een beslissing kan het betrokken individu bovendien de interactiekwaliteit met de autoriteitsfiguur evalueren.

Dit leidt tot een beoordeling van interactionele eerlijkheid (Bies & Shapo, 1987). Hoewel men in de klassieke literatuur veronderstelde dat de distributieve aspecten zwaarder doorwegen (Tyler & Blader, 2003), wijzen de huidige bevindingen steeds meer op het belang van procedures. In overeenstemming met deze wetenschappelijke tendens vormt procedurele eerlijkheid een centraal aspect in de onderzoeksvraag.

Aanvullend is het relevant om te erkennen dat institutionele beslissingen zich op diverse niveaus kunnen situeren. Zo kan men onder meer een opdeling maken naargelang het aantal individuen waarop de procedure en het bijbehorende oordeel betrekking hebben. Ter illustratie, een besluitvormingsproces dat resulteert in het al dan niet aanwerven van een bepaalde kandidaat-werknemer treft slechts een (beperkt aantal) individu(en). Beslissingen inzake het al dan niet verbieden van hoofddoeken op school zijn daarentegen gericht op specifieke religieuze groepen. Ten slotte, de wettelijke bepaling die alcoholgebruik onder de leeftijd van 18 jaar verbiedt, bevindt zich eerder op een nationaal niveau. Deze nuancering is relevant, aangezien het plausibel is dat het beslissingsniveau eveneens in acht wordt genomen bij en mee vorm geeft aan de beoordeling van de procedurele eerlijkheid.

Het belang van procedurele eerlijkheid strekt zich uit over verschillende contexten. Aangezien ervaringen met de schoolomgeving meer aansluiten bij de leefwereld van de adolescenten, gaat de huidige studie ook in op klasrechtvaardigheid. In deze context stelde men onder andere vast dat het gebruik van (onterechte) disciplinerende maatregelen op school nadelige effecten heeft op de schoolloopbaan van zowel etnische minderheden als meerderheden (Dunning-Lozano et al., 2020). Een cruciale kanttekening is echter noodzakelijk. Hoewel alle studenten negatieve gevolgen ondervinden van oneerlijke straffen, toonde eerder onderzoek aan dat dit vaker optreedt bij etnische minderheden (Skiba et al., 2002). Er is ook goed nieuws, de onderzoekers merkten namelijk op dat het gebruik van eerlijke straffen een positieve invloed uitoefent op de scholingsgraad van studenten.

Procedurele oneerlijkheid versus discriminatie. Ook al lijken procedurele oneerlijkheid en discriminatie vrijwel hetzelfde, toch is het belangrijk om de verschillen tussen beide concepten niet uit het oog te verliezen. Het feit dat een beslissing oneerlijk aanvoelt kan namelijk te wijten zijn aan allerlei oorzaken, waarvan discriminatie slechts één mogelijke verklaring is. Een recente studie erkent een duidelijke samenhang tussen

procedurele oneerlijkheid en discriminatie, maar pleit voor een genuanceerde visie (Dierckx et al., 2021). Beide begrippen zijn voldoende uiteenlopend om ze afzonderlijk te beschouwen. Etnische minderheden interpreteren bijvoorbeeld een oneerlijke procedure niet per definitie als discriminatie. Het omgekeerde is evenzeer waar. Ervaringen met discriminatie geven niet noodzakelijk aanleiding tot een oneerlijke beoordeling van de volledige procedure. Bovendien is het gebruik van eerlijke maatschappelijke procedures geassocieerd met een daling in de gepercipieerde discriminatie (Dierckx et al., 2021). Zo zullen etnische minderheden in een samenleving met eerlijke beslissingsprocedures het gedrag van anderen of de toewijzing van ongunstige uitkomsten minder snel beoordelen als discriminatie.

Bij dit onderscheid is het organisatorisch rechtvaardigheidsmodel, dat gepercipieerde discriminatie in de arbeidscontext probeert te begrijpen, evenzeer relevant. Het model neemt procedurele, distributieve en interactionele eerlijkheid op als oorzaken en gaat er dus van uit dat deze factoren voorspellend zijn voor gepercipieerde discriminatie (Harris et al., 2004). Wanneer een individu bijvoorbeeld besluit dat een beslissingsprocedure oneerlijk is, dan verwacht het model dat de ervaring van discriminatie meer op de voorgrond komt te staan. Bij eerlijke behandelingen zal dit in mindere mate een issue vormen. Wat betreft procedurele eerlijkheid maken enkele voorwaarden de kans op discriminatiepercepties minder waarschijnlijk. In overeenstemming met de theorie van Leventhal (1980) zijn inspraak, consistentie, accuraatheid en de afwezigheid van vertekening essentieel. Ook neemt men de mate waarin de selectieprocedure inhoudelijk relevant is voor de job in beschouwing. De overige eerlijkhedsinschattingen worden samen met procedurele eerlijkheid geïntegreerd in een globale eerlijkhedsheuristiek die vervolgens mee vormgeeft aan de percepties over discriminatie (Harris et al., 2004).

Antecedenten. Verschillende factoren oefenen een invloed uit op de percepties van procedurele eerlijkheid. In eerste instantie speelt de persoonlijke voorkeur van het individu een rol in de eerlijkhedsbeoordeling van de procedure en de corresponderende uitkomst (Tyler, 1988). Individuen die een door hen gewenste uitkomst daadwerkelijk verkrijgen zijn dus meer geneigd om de procedure en de uitkomst als eerlijk te beschouwen. Toch verzekert Tyler (1988) dat eerlijkhedspercepties enerzijds en iemands persoonlijke voorkeur anderzijds, ondanks de overlap, voldoende te onderscheiden zijn van elkaar. Daarnaast worden eerlijkhedspercepties gunstig

beïnvloed door individuen uitdrukkelijk mee te nemen in het beslissingsproces (e.g., Thibaut & Walker, 1975). Zoals eerder vermeld houdt men eveneens rekening met de consistentie van de procedure en de accuraatheid van de informatie waarop ze gebaseerd is (e.g., Bies & Shapiro, 1988; Leventhal, 1980; Leventhal et al., 1980). Na een quasi uitsluitende focus op de situationele antecedenten, richtte het onderzoek zich op het belang van individuele kenmerken. Zo gaat een intrinsiek basisvertrouwen ten aanzien van anderen gepaard met positievere eerlijkheidspercepties (Bianchi & Brockner, 2012). Opvallend is dat de potentiële invloed van opvoeding op de eerlijkheidspercepties amper aan bod komt. Een kwalitatieve benadering is bijgevolg aangewezen om dit onderbelichte, maar relevante domein te verkennen en om tot diepgaande inzichten te komen.

Gevolgen. De gunstige en ongunstige gevolgen van respectievelijk eerlijke versus oneerlijke behandelingen illustreren het belang van procedurele eerlijkheid. Onderzoek toonde aan dat een eerlijk klimaat gepaard gaat met een grotere bereidheid om de beslissingen van een autoriteit te aanvaarden en met meer vertrouwen in de autoriteitsfiguur (Grimes, 2006). Hoewel procedurele eerlijkheid samenhangt met groepscohesie en onderlinge loyaliteit (Lind & Tyler, 1988), kan de confrontatie met oneerlijke behandelingen resulteren in minder gevoelens van verbondenheid ten aanzien van de maatschappij (Valcke et al., 2020). Hoopgevend is het feit dat het omgekeerde ook is bevestigd. Eerlijke procedures leiden ertoe dat etnische minderheden zich meer verbonden voelen met de maatschappij. Bovendien bevordert procedurele eerlijkheid, via verhoogde gevoelens van maatschappelijke verbondenheid, een groeiend sociaal vertrouwen en sociale aanvaarding bij etnische minderheidsleden (Valcke et al., 2020).

Procedurele eerlijkheid en het migratieproces. Zoals eerder vermeld heeft de huidige studie een uitvoerige analyse van de socialisatieboodschappen over procedurele eerlijkheid bij etnische minderheden tot doel. In aanvulling op de positieve gevolgen volgt een duiding van het belang van procedurele eerlijkheid bij migratie. De literatuurstudie leert dat het zinvol is om de identificatieprocessen van etnisch-culturele minderheden hierbij in acht te nemen. Identificatie is een proces van vereenzelviging. Bij nationale identificatie richt de internalisering zich op de waarden, gebruiken en tradities die dominant zijn in het land waarvan men de nationaliteit bezit. Etnische of

culturele identificatie verwijst naar het verinnerlijken van het waarden- en normenpatroon dat typisch is voor een bepaalde cultuur of etnische groep.

In eerste instantie toonde onderzoek aan dat procedurele eerlijkheid voorspellend is voor de mate waarin het individu zich identificeert met de dominante maatschappij (Valcke et al., 2020). Dit effect vond men echter niet terug voor identificatie met de etnische groep. Daarnaast stelde men vast dat nationale identificatie het verband tussen procedurele eerlijkheid en psychisch welzijn gedeeltelijk verklaart. Concreet is procedurele eerlijkheid dus gerelateerd aan een sterkere identificatie met het gastland, wat op zijn beurt voorspellend is voor een verhoogd psychisch welbevinden. Bovendien draagt etnische identificatie eveneens bij tot subjectief welzijn, tevredenheid en psychologische gezondheid, maar zoals eerder aangehaald heeft procedurele eerlijkheid geen toename in etnische identificatie tot gevolg (Valcke et al., 2020).

De huidige studie maakt gebruik van een kwalitatieve benadering om deze resultaten verder te exploreren en hoopt bijkomende inzichten aan te reiken. Bovendien kan deze studie een eerste aanzet geven om het voorgestelde model (Valcke et al., 2020) enigszins uit te breiden. De resultaten kunnen mogelijks suggereren dat de socialisatieboodschappen mee vormgeven aan de percepties over procedurele eerlijkheid. In dat geval kan het zinvol zijn om een aanvullende, exploratieve hypothese op te nemen in het model, waarbij de socialisatieboodschappen beschouwd worden als een relevante antecedente factor. Dat zou niet alleen wetenschappelijk, maar ook maatschappelijk relevant zijn. Procedurele eerlijkheid kan in de context van etnische migratie een belangrijk sociaal voordeel met zich meebrengen, aangezien het nationale identificatie stimuleert. Dat draagt vervolgens bij aan het psychisch welzijn van etnische minderheden (Valcke et al., 2020). In de veronderstelling dat socialisatieboodschappen een belangrijke voorspeller zijn, is het aangewezen om dit socialisatieproces in de samenleving positief te ondersteunen. Dit staat namelijk ten dienste van zowel het individueel als het maatschappelijk belang.

Socialisatie

Hoewel de migratie uitsluitend ondergaan wordt door de eerste generatie migranten, kan het via socialisatieboodschappen belangrijke implicaties met zich meebrengen voor de volgende generaties. Etnisch-rationale socialisatie gaat over de

wijze waarop ouders de etnisch-culturele waarden, tradities, ervaringen en geschiedenis overdragen naar hun kinderen (Hughes et al., 2006). Volgens de auteurs omvat dit proces vier onderliggende dimensies, met name culturele socialisatie, voorbereiding op vooringenomenheid, bevordering van wantrouwen, en egalitarisme en stilte inzake ras. Culturele socialisatie verwijst naar het meegeven van kennis over de culturele achtergrond, gebruiken en waarden. Met voorbereiding op vooringenomenheid willen ouders hun kinderen op voorhand inlichten over discriminatie en racisme. Hierbij reiken ze soms concrete strategieën aan, zodat hun kinderen in staat zijn om adequaat om te gaan met discriminatie. De volgende component, bevordering van wantrouwen, stimuleert argwaan ten aanzien van andere etnisch-culturele groepen (Hughes et al., 2006). Ouders manen hun kinderen onder meer aan om extra voorzichtig te zijn in het contact met leden van de dominante groep. Ten slotte, aan de hand van egalitarisme en stilte inzake ras, ook wel samengevat als reguliere socialisatie (Boykin & Toms, 1985), tracht men kinderen te voorzien van de nodige vaardigheden en kennis om zich succesvol te kunnen begeven in het heersende maatschappelijke kader.

Antecedenten. Het gebruik van deze socialisatiestrategieën staat onder invloed van diverse factoren. Zo blijkt onder meer de perceptie van discriminatie een belangrijke rol te spelen. Hughes en Chen (1997) merkten in hun Afrikaans-Amerikaanse steekproef op dat ouders die meer discriminatie ervoeren op het werk hun kinderen vaker waarschuwden voor de witte bevolking. Daarnaast toonden Benner en Kim (2009) aan dat ouders meer gebruik maken van voorbereiding op vooringenomenheid in geval van regelmatige confrontaties met discriminatie. Het feit dat de discriminatie-ervaringen van ouders een impact hebben op het etnisch-rationale socialisatieproces suggereert dat ze deze ervaringen via socialisatieboodschappen bespreken. Enkele onderzoekers vroegen zich bovendien af of het omgekeerde ook geldt, met andere woorden of discriminatie bij kinderen eveneens veranderingen in het socialisatieproces van de ouder teweegbrengt. Deze hypothese is bevestigd (Hughes & Johnson, 2001).

Om het etnisch-rationaal socialisatieproces van ouders grondig te begrijpen is het dus noodzakelijk om aandacht te hebben voor het potentieel effect van eerdere discriminatie-ervaringen. In de literatuur is er echter een gebrek aan studies die de invloed van diverse sociale en omgevingsfactoren op het socialisatiegedrag van ouders integreren (Priest et al., 2014). De huidige studie komt tegemoet aan deze lacune door

de perspectieven van zowel de adolescente kinderen als hun ouders in de school- en werkcontext te bestuderen. Bovendien zal ze zich onderscheiden van eerder onderzoek door het discriminatieconcept open te breken en beperkingen op te leggen aan de inhoud van de socialisatieboodschappen, zodat deze uitsluitend handelen over ervaringen met procedurele (on)eerlijkheid. Zoals eerder vermeld is procedurele eerlijkheid een subjectieve inschatting van de eerlijkheid van een besluitvormingsproces. Deze omschrijving onderstreept dat procedurele eerlijkheid samenhangt met de individuele perceptie en interpretatie van het individu, en niet zozeer gebaseerd is op een objectieve evaluatie.

Naast discriminatie bestaan er nog factoren die mee vormgeven aan het etnisch-raciaal socialisatieproces (Hughes & Johnson, 2001). Zij situeren zich zowel op het niveau van de kinderen als op het niveau van de ouder. Concreet stelden de onderzoekers vast dat ouders meer gebruik maken van voorbereiding op vooringenomenheid wanneer ze observeerden dat volwassenen hun kinderen oneerlijk behandelden. Daarnaast pasten ze bevordering van wantrouwen vaker toe als hun kinderen oneerlijke behandelingen door leeftijdsgenoten vermeldden. De onderzoekers merkten een gelijkaardig verband op in het geval dat de ouders hetzelfde type van oneerlijke behandelingen bij hun kinderen rapporteerden. Bovendien was er sprake van een interactie-effect. Wanneer de ouders een oneerlijke behandeling van het kind vermoedden maanden ze hun kinderen meer aan tot voorzichtigheid indien het kind eveneens oneerlijke ervaringen met volwassenen meldde. Deze studie biedt meer inzicht in de invloed van procedurele eerlijkheidspercepties op het etnisch-raciaal socialisatieproces. Aangezien Hughes en Johnson (2001) etnisch-raciale socialisatie in hun artikel definiëren als het uitwisselen van boodschappen omtrent ras, is de inhoud van de socialiserende dialogen niet gelimiteerd tot discriminatie-ervaringen. Opinies over de eerlijkheid van institutionele procedures kunnen met andere woorden eveneens aan bod komen. Het huidige onderzoek wenst deze bevindingen verder te exploreren via kwalitatieve diepte-interviews met zowel adolescenten als hun ouders. Deze benadering kan idealiter een meer diepgaand begrip van het etnisch-raciaal socialisatieproces over procedurele eerlijkheid tot gevolg hebben.

Rekening houdend met deze nuancering en de vorige onderzoeksresultaten (Hughes & Chen, 1997; Benner & Kim, 2009; Hughes & Johnson, 2001) neemt de huidige studie gegronnd aan dat ouders en hun kinderen ervaringen met procedurele

(on)eerlijkheid eveneens uitwisselen. Door hun dialogen nauwgezet in kaart te brengen is het de bedoeling om de socialisatieboodschappen die specifiek handelen over procedurele (on)eerlijkheid te identificeren.

Socialisatie en het migratieproces. De effecten van het etnisch-raciaal socialisatieproces beperken zich niet tot het individuele niveau. Reeds in 1990 onderkende Phinney het belang van 'erbij horen' in een bepaalde groep of cultuur. Men spreekt in deze context vaak over de onderling gerelateerde begrippen identificatie en collectieve verbondenheid. Zoals eerder vermeld verwijst identificatie naar het internaliseren van een cultureel gedachtegoed en wordt typisch een opdeling gemaakt tussen de nationale en de etnisch-culturele variant.

Wat dat betreft levert een recent artikel van Woo en collega's (2020) relevante inzichten op. De onderzoekers bevestigden de conclusie dat ouders die vaak discriminatie ervaren meer etnisch-rationale socialisatieboodschappen toepassen. Vervolgens exploreerden ze de implicaties van discriminatie en het etnisch-rationale socialisatieproces op de etnische en Amerikaanse identiteit van Filipijns-Amerikaanse en Koreaans-Amerikaanse kinderen. Hoewel de confrontatie met raciale discriminatie zorgt voor een lagere identificatie met de Amerikaanse nationaliteit, hangt ze niet samen met de etnische identificatie (Woo et al., 2020). In een volgende, longitudinale fase van het onderzoek probeerden de onderzoekers het effect van bevordering van wantrouwen op identificatie te vatten. Ze stelden vast dat de ouderlijke waarschuwingen voor de meerderheidsgroep aanleiding gaven tot een verminderde identificatie met de etnische groep bij de Filipijnse jongeren. Bij de Koreaanse jongeren spoorden ze daarentegen een toegenomen Amerikaanse identiteit op. Ook al wijzen de cross-sectionele analyses over bevordering van wantrouwen op tegengestelde conclusies, toch reiken de auteurs hier geen mogelijke verklaringen voor aan (Woo et al., 2020). Ondanks het gebrek aan eenduidige conclusies, belichten deze bevindingen het belang van het etnisch-rationale socialisatieproces voor de identificatieprocessen van etnische minderheidsleden.

De huidige studie heeft dan ook tot doel om deze inconsistente bevindingen verder te exploreren. Aangezien het onderzoek van Woo en collega's (2020) uitsluitend gebaseerd is op kwantitatieve onderzoeksgegevens, is het mogelijk dat narratieve data en kwalitatieve analyses vernieuwende inzichten en hypothesen kunnen bieden. Bovendien benadrukken de onderzoekers dat een integratie van de perspectieven van

ouders en kinderen in de context van het etnisch-raciaal socialisatieproces nodig is om coherente conclusies te trekken (Woo et al., 2020). Deze aanbeveling wordt bijgevolg meegenomen in de huidige studie. Ten slotte bestaat er, zowel bij moeders als bij hun adolescente kinderen, een associatie tussen het identiteitsprofiel en het socialisatiegedrag (Christophe et al., 2020). Dat wijst nogmaals op de nood aan kennis over de socialisatieboodschappen om de identificatieprocessen te begrijpen en vice versa. Aangezien deze studies handelen over het socialiseren van discriminatie-ervaringen, zal de huidige studie vernieuwend zijn door socialisatieboodschappen omtrent specifieke ervaringen met procedurele (on)eerlijkheid te bevragen.

Onderzoeksvraag

De huidige studie neemt twee theoretische kaders als centraal uitgangspunt, met name de theorie van Hughes en collega's (2006) omtrent het etnisch-raciaal socialisatieproces en de theorie van Leventhal (1980) over procedurele eerlijkheid. De socialisatieboodschappen van ouders met een andere etnische achtergrond bevatten vier onderliggende dimensies, namelijk culturele socialisatie, voorbereiding op vooringenomenheid, bevordering van wantrouwen, en egalitarisme en stilte inzake ras. Het is opvallend dat deze theorie beperkt blijft tot algemene ervaringen met discriminatie, aangezien de recente literatuur wijst op het unieke belang van procedurele eerlijkheid. Hoewel Leventhal reeds in 1980 zes criteria definieerde die etnische minderheidsleden gebruiken om de eerlijkheid van procedures te beoordelen, is de wijze waarop deze percepties mogelijks gesocialiseerd worden voorlopig onderbelicht. Bijgevolg heeft de huidige studie tot doel om in te zoomen op etnisch-raciale socialisatie over procedurele eerlijkheidspercepties en om zo tegemoet te komen aan een lacune in de bestaande literatuur. De huidige onderzoeksvraag peilt specifiek naar de socialisatieboodschappen die kinderen van een etnische minderheidsgroep ontvangen over procedurele eerlijkheid. Kwalitatieve analyses laten toe om in de data op zoek te gaan naar relevante socialisatiethema's en om deze vervolgens te beschouwen in het licht van de bestaande theorieën omtrent etnisch-raciale socialisatie (Hughes et al., 2006) en procedurele eerlijkheid (Leventhal, 1980). Hierdoor is het mogelijk om eventuele overeenkomsten of discrepanties bloot te leggen. Aanvullend zal deze studie rekening houden met het pleidooi om meer sociale en omgevingsfactoren te bestuderen die een invloed kunnen uitoefenen op etnisch-raciale socialisatie (Priest et al., 2014).

Methode

Steekproef

De steekproef bestaat uit ouders met een Turkse etnische achtergrond en hun adolescente kinderen. Om hun socio-demografische gegevens in kaart te brengen vulden de participanten voorafgaand aan het interview een korte vragenlijst in. Concreet namen drie vaders en twee moeders deel aan het onderzoek. De meeste adolescenten, met name drie van de vijf, waren vrouwen. Alle participanten gaven de islam als primaire geloofsovertuiging aan. Onderstaande tabel (Tabel 1) biedt een overzicht van de relevante informatie over hun etnisch-culturele achtergrond.

Via een gelegenheidssteekproef werden de ouders en hun kinderen geëngageerd voor het onderzoek. Aangezien de selectieprocedure niet at random gebeurde, zijn de vrijwillige deelnemers geografisch verwant. Dit impliceert dat de resultaten specifieke, niet-representatieve, maar relevante ervaringen kunnen weerspiegelen. Gegeven het kwalitatieve design van de studie vormt generalisatie van de resultaten geen primair doel. De interviews dienen met name om de persoonlijke ervaringen met procedurele eerlijkheid te exploreren.

Tabel 1

Etnisch-Culturele Achtergrond van de Participanten

Participant	Etnische achtergrond	Generatie	Geboorteland	Belgische nationaliteit?	Meest gesproken taal thuis
Zoon 1	Turks	3 ^e generatie	België	Ja	Turks
Vader 1	Turks	2 ^e generatie	België	Ja	Turks en Nederlands
Dochter 2	Turks	3 ^e generatie	België	Ja	Turks en Nederlands
Moeder 2	Turks	2 ^e generatie	België	Ja	Turks en Nederlands
Zoon 3	Turks	3 ^e generatie	België	Ja	Turks en Nederlands
Vader 3	Turks	2 ^e generatie	België	Ja	Turks en Nederlands
Dochter 4	Turks	2 ^e generatie	België	Ja	Turks

Vader 4	Turks	1 ^e generatie	Turkije	Ja	Turks
Dochter 5	Turks	3 ^e generatie	België	Ja	Turks en Nederlands
Moeder 5	Turks	2 ^e generatie	België	Ja	Turks en Nederlands

Aangezien het noodzakelijk is om de huidige resultaten te kaderen binnen de demografische achtergrond van de participanten, voorziet tabel 2 een beknopte beschrijving van elk individu. Om de anonimiteit van de vrijwilligers te waarborgen, worden de participanten aangeduid volgens hun gezinsrol, met name ouder (moeder/vader) versus kind (dochter/zoon), gevolgd door een cijfer dat verwijst naar het identificatienummer van het interview. Dit maakt duidelijk dat zoon 1 en vader 1 tot hetzelfde gezin behoren en dat hun interview eerst plaatsvond.

Tabel 2

Socio-Demografische Gegevens van de Participanten

Participant	Leeftijd	Burgerlijke staat	Hoogst behaalde diploma	Huidige beroeps- of onderwijssituatie
Zoon 1	21 jaar	Ongehuwd	Secundair onderwijs	Student (universitaire opleiding)
Vader 1	44 jaar	Gehuwd (3 kinderen)	Secundair onderwijs	Voltijdse tewerkstelling (projectleider)
Dochter 2	22 jaar	Ongehuwd	Professionele bachelor	Student (professionele vervolgopleiding)
Moeder 2	42 jaar	Gehuwd (3 kinderen)	Secundair onderwijs	Voltijdse tewerkstelling
Zoon 3	19 jaar	Ongehuwd	Secundair onderwijs	Student (professionele opleiding)
Vader 3	46 jaar	Gescheiden (1 zoon)	Secundair onderwijs	Voltijdse tewerkstelling (zelfstandige)
Dochter 4	22 jaar	Ongehuwd	Secundair onderwijs	Student (universitair opleiding)

Vader 4	46 jaar	Gehuwd (3 kinderen)	Secundair onderwijs	Voltijdse tewerkstelling (zelfstandige)
Dochter 5	20 jaar	Ongehuwd	Secundair onderwijs	Student (professionele opleiding)
Moeder 5	43 jaar	Gescheiden (1 dochter)	/	Voltijdse tewerkstelling

Interviewer

Ook de (demografische) kenmerken en de attitude van de interviewer kunnen een invloed uitoefenen op de participanten en op de interviewsetting. Bijgevolg is het van belang om dit socio-demografisch profiel eveneens toe te lichten. De onderzoeker is een 23-jarige jongedame met een Belgische etniciteit en nationaliteit. Rekening houdend met het feit dat de participanten discriminerende ervaringen hebben meegemaakt met de etnische groep waartoe de onderzoeker behoort, is het mogelijk dat zij een zeker wantrouwen ten aanzien van haar ondervinden. Ook kan haar etnische achtergrond hen beletten om vrijuit en ongenueanceerd te spreken over de Vlaamse en/of Belgische gemeenschap. Toch voelde de onderzoeker zich warm onthaald bij elk van deze gezinnen. Enkelen onder hen bedankten haar expliciet om hun verhaal te beluisteren. Deze ervaringen doen vermoeden dat de invloed van haar etnische achtergrond beperkt bleef. Ten slotte, de onderzoeker heeft informele connecties met de meeste participanten. Dit kan er eventueel toe leiden dat bepaalde vragen, omwille van diverse redenen, niet authentiek beantwoord werden.

Materialen

Het onderzoek is gericht op het verder exploreren van enkele theoretische concepten. Bijgevolg is het zinvol om gebruik te maken van een semigestructureerd interview (zie bijlage 1). Dit verzekert namelijk dat de verschillende constructen aan bod komen zonder de participant te limiteren tot bepaalde antwoordmogelijkheden. Deze interviewstructuur zorgt er met andere woorden voor dat de participant vrij is om het individuele perspectief centraal te stellen in het antwoord en om zijn of haar ervaringen uitvoerig toe te lichten. Hierdoor is het mogelijk om diepgaande informatie te verzamelen.

Het interview protocol peilde in eerste instantie naar ervaringen met procedurele (on)eerlijkheid. De brede openingsvraag liet de participant toe om de richting van het antwoord autonoom te bepalen. Via vooraf opgestelde en spontane bijvragen trachtte de onderzoeker de ervaringen van de participanten verder uit te diepen. Hierbij is het opvallend dat de meeste participanten regelmatig uitweidden naar discriminatie. Hoewel ervaringen met procedurele (on)eerlijkheid ook onder discriminatie vallen, is procedurele eerlijkheid de specifieke wijze waarop bepaalde (institutionele) beslissingen gepercipieerd worden. Om relevante informatie te verzamelen voor de huidige onderzoeksvraag moedigde de onderzoeker de participanten herhaaldelijk aan om te focussen op eerlijkspercepties over maatschappelijke procedures. Dit kan er mogelijks toe bijgedragen hebben dat de participanten zich gelimiteerd voelden in hun antwoordmogelijkheden, waardoor ze hun spontane antwoordtendens hebben aangepast. Toch vermoedt de onderzoeker dat haar open interviewhouding en luisterbereidheid compenseerden voor deze potentiële valkuilen, zodat de participanten alsnog voldoende vrijheid ervoeren om de verhaallijn te bepalen. De volgende theoretische concepten in het interview protocol waren socialisatie, identificatie en welzijn. Opnieuw maakte de onderzoeker gebruik van open vragen om de participant zo minimaal mogelijk te beïnvloeden met een welbepaalde invulling van het construct.

Voorafgaand aan het interview nam de onderzoeker een korte vragenlijst af om de socio-demografische gegevens van de participanten in kaart te brengen (zie bijlage 2). Deze peilde in eerste instantie naar algemene informatie, waaronder de burgerlijke staat en de geloofsovertuiging. Een volgend onderdeel handelde over de etnisch-culturele achtergrond van de deelnemers. Ten slotte, werd het opleidings- en/of beroepsniveau van de participanten bevraagd.

Procedure

De afname van de interviews volgde een duidelijke, consistente procedure. In eerste instantie stelde de onderzoeker zichzelf en de huidige studie kort voor aan de participanten. Hierbij maakte ze ook ruimte om onduidelijkheden te verhelderen en om aanvullende vragen te beantwoorden. Na de kennismaking lichtte de onderzoeker het informed consent (zie bijlage 3) nauwkeurig toe. Zowel de mogelijkheid om de deelname zonder negatieve consequenties stop te zetten als het principe van confidentialiteit kwamen aan bod. Daarnaast werden de deelnemers verzekerd dat de

interviewer gebonden is aan het beroepsgeheim en dat zij dus vrijuit kunnen en mogen spreken. Na het ondertekenen van het informed consent vroeg de onderzoeker aan de participanten om de socio-demografische vragenlijst in te vullen. Zodra het administratieve deel in orde was, ving het interview aan. Geleidelijk aan kwamen de verschillende thema's aan bod. Aan het eind van het interview peilde de onderzoeker expliciet naar mogelijke aanvullingen en/of ontbrekende informatie. Opnieuw stelde dit de participanten in staat om richting te geven aan het interview. Vervolgens rondde de onderzoeker het interview af door de deelnemers te bedanken voor hun vrijwillig engagement.

Aangezien bijna alle interviews gelijktijdig plaatsvonden, kreeg de onderzoeker bijkomende informatie over de specifieke dynamiek en interactiestijl tussen de ouder en de jongere. Bovendien pikten de deelnemers in op elkaars ervaringen, wat de rijkdom en de waarde van de data ten goede komt. Hoewel dit format vernieuwend is en meerdere voordelen biedt, is het noodzakelijk om de potentiële beperkingen te erkennen. Het is namelijk plausibel dat zowel de ouders als de adolescenten bepaalde informatie achterhielden, net omwille van elkaars aanwezigheid. In dat geval representeren de interviews slechts een beredeneerde selectie van de mogelijke data. Ondanks deze kritische bedenkingen besloot de onderzoeker dat de voordelen van dit interviewformat zwaarder doorwogen dan de nadelen. Bovendien werd het derde interview, omwille van bepaalde redenen, toch apart afgenomen. De gewijzigde formule leek echter weinig effect te hebben op de verkregen informatie.

Data-analyse

Om de data op een zinvolle wijze te analyseren baseerde de onderzoeker zich op de principes van thematische analyse. De paper van Braun & Clarke (2006), genaamd "Using thematic analysis in psychology", beschrijft een concreet stappenplan en bood bijgevolg een houvast voor de huidige analyses. In eerste instantie probeerde de onderzoeker vertrouwd te raken met de data door de getranscribeerde interviews op een actieve wijze door te nemen. Vervolgens ging ze over naar de tweede stap, met name het genereren van de initiële codes. Om de codering tot een goed einde te brengen werkte zij een concrete strategie uit. Zij nam de interviews opnieuw door en voegde initiële codes toe aan de relevante tekstinhouden. Daarna volgde een voorlopig laatste leesronde om de bestaande codes bij te werken, nieuwe codes toe te voegen

en/of irrelevante codes te verwijderen. Nadat alle interviews gecodeerd waren, hernam de onderzoeker ze nogmaals. In deze fase beoordeelde zij de initiële codering kritisch. Nadien trachtte ze betekenisvolle thema's te identificeren. Daartoe stelde de onderzoeker een Excel-bestand op met een overzicht van de codes en hun frequentie per interview. Om de codes samen te brengen onder een thema maakte de onderzoeker gebruik van een visueel schema. Zo probeerde ze de kern van de interviews voldoende te vatten. Ten slotte werden de thema's uitgeschreven en toegelicht aan de hand van concreet gespreksmateriaal.

Het is noodzakelijk om voorafgaand aan de thematische analyse bewust een aantal overwegingen te maken (Braun & Clarke, 2006) en om deze transparant te verantwoorden. In eerste instantie dient de onderzoeker de relevantie van een thema te definiëren. Meerdere criteria zijn hierbij mogelijk. Hoewel de kwantiteit van een datafragment een indicatie geeft voor de waarde van het thema, achtte de onderzoeker dit criterium onvoldoende. Het is namelijk mogelijk dat bepaalde items slechts eenmalig aan bod komen, maar toch sprekend zijn in relatie tot de gestelde onderzoeksvragen. Bijgevolg hield de onderzoeker eveneens rekening met de kwaliteit van de tekstfragmenten. In tegenstelling tot het rigide volgen van bepaalde regels, had zij dus aandacht voor individualiteit en uitzonderingen. Zij veronderstelde namelijk dat deze strategie aanleiding zal geven tot betekenisvolle thema's. Toch ging de onderzoeker te werk volgens een zeer duidelijk vastgelegd stappenplan dat in de vorige paragraaf reeds beschreven is. Daarnaast bestaan er meerdere types van thematische data-analyse. Aangezien het centrale studiedomein voorlopig onderbelicht is, koos de onderzoeker voor een rijke beschrijving van de volledige dataset. Hoewel de huidige conclusies over etnisch-rationale socialisatie over discriminatie gegrond zijn, vraagt de vertaling van deze bevindingen naar procedurele eerlijkheidspercepties bijkomende inspanningen. Om deze vertaalslag te ondersteunen is het inclusieve type van thematische analyse geschikt. Doorheen het data-analytisch proces stond een inductieve benadering centraal. Dit betekent dat de thema's voortkomen uit de verkregen data en niet zozeer ingepast werden binnen een bestaand theoretisch kader. Het voordeel van deze methodiek is dat de meerwaarde van de data zo tot zijn recht komt. Vervolgens is het noodzakelijk om het niveau van de thema's te bepalen. Er zijn twee mogelijkheden, namelijk een semantisch/expliciet niveau versus een latent/interpretatief niveau. Bij een semantische benadering extraheert men de thema's

uit de oppervlakkige, expliciete betekenis van de datafragmenten. Voor de huidige onderzoeksvragen is deze aanpak aangewezen. Daarnaast diende de onderzoeker te reflecteren over het epistemologisch denkkader van de analyse. De huidige studie vertrekt vanuit een essentialistisch/realistisch perspectief, wat veronderstelt dat er een eenduidige relatie bestaat tussen betekenis en ervaring enerzijds en taal anderzijds. De taal is met andere woorden een middel om betekenis en ervaring te communiceren. Ten slotte, meerdere vragen stuurden het data-analytisch proces aan. De brede onderzoeksvraag vormde de centrale drijfveer en was gericht op een diepgaande exploratie van het etnisch-raciaal socialisatieproces en ervaringen met procedurele eerlijkheid. Doorheen de verschillende onderzoeksfasen werd deze vraag verder verfijnd. Vervolgens waren de vragen uit het interview protocol essentieel om relevante data te verzamelen. Ten slotte, de datacodering en de analyses stonden eveneens onder invloed van de onderzoeksvraag.

Resultaten

In de etnisch-rationale socialisatiegesprekken tussen ouders en hun adolescenten treden vijf relevante thema's naar voren die mogelijk mee vormgeven aan hun eerlijheidspercepties. Het feit dat ze doorheen de interviews geregeld aan bod komen suggereert dat ze betekenisvol zijn voor de geïnterviewde participanten.

Hoewel de onderzoeker specifiek peilde naar ervaringen met procedurele eerlijkheid, stelde zij vast dat de participanten zelden een onderscheid maakten tussen procedurele eerlijkheid en discriminatie. Bijgevolg bestaat de data uit globale eerlijheidspercepties van etnische minderheidsleden.

Thema 1: Individuele voorwaarden voor een eerlijke behandeling

In eerste instantie formuleren de participanten enkele basisvereisten die zij noodzakelijk achten voor een eerlijke behandeling. Deze voorwaarden plaatsen hen in een actieve positie, waardoor zij eveneens een zekere verantwoordelijkheid dragen. In die zin betekent (procedurele) eerlijkheid voor hen een gedeelde aangelegenheid. Alle betrokken partijen hebben namelijk een bepalende rol.

De taal machtig zijn

Een eerste voorwaarde is het beheersen van de dominante spreektaal in het gastland. Hoewel de participanten suggereren dat de eerlijkheid van een procedure of behandeling varieert naargelang hun taalvaardigheden, ervaren zij deze vereiste doorgaans vrij optimistisch. Ze stelt hen namelijk in staat om eerlijke ervaringen op een actieve wijze na te streven.

“Wij worden, dus anderstaligen, heel veel oneerlijk behandeld, maar het probleem is het ligt ook veel aan onze kant. Je moet de taal machtig zijn. Dat is een punt. Dat is geen pluspunt. Dat is geen minpunt. Dat is een punt waar je u moet aan houden, maar dit is ook een realiteit.” (Vader 4)

Toch nuanceert één participant dat het al dan niet beheersen van de taal in sommige beleidsmatige beslissingen te veel gewicht krijgt, waardoor de ervaring van oneerlijkheid opnieuw centraal komt te staan. Ter verduidelijking, recent vorderde de overheid een nieuw bestek dat een invloed uitoefende op de arbeidscontext. Men eiste namelijk dat het merendeel van de werknemers de Nederlandse taal machtig is.

Aangezien in deze sector voornamelijk mensen met een migratieachtergrond tewerkgesteld zijn, was dit een quasi onmogelijke opgave. In dergelijke gevallen stelt de participant de relevantie en de noodzaak van de taal in vraag. Als het gebrek aan communicatieve vaardigheden geen afbreuk doet aan de capaciteiten van de arbeider, besluiten hij en zijn dochter dat de taal geen criterium mag zijn. Het verkregen gespreksmateriaal onderstreept met andere woorden dat enkele etnische minderheidsleden een genuanceerde opinie hebben over het belang dat de taal mag krijgen bij eerlijke behandelingen.

“Maar in dat bestek stond op van één ploeg dat er minimum twee ploegbazen moeten aanwezig zijn en dat er dus bij de vijf van de vier de taal moeten machtig zijn. (Dochter: Vier van de vijf). Vier van de vijf de taal moeten machtig zijn. Dus ik, ik zag dat, ik zeg kan dat nu? Ik zeg hoe gaan we daar nu aan uit geraken, wij gaan dat nooit niet kunnen voorleggen, want vier van de vijf spreekt zelfs de Nederlandse taal niet, dus ene ploegbaas die gewoon 50% de taal kent, de taal heerst en wel zijn werk kent, maar hij spreekt minder Nederlands. Hoe gaan we dat uitleggen? (...) Dus kunt ge u voorstellen dat zo iemand dat kan opleggen van... oké ergens is het normaal, maar waarom doet ge dat en ze, dat zijn mensen die weten wat er gebeurt op de markt. Dus ze weten, ze kennen die sector, ze kennen wie dat er daar aan het werken is, verstaat u? Dus 80% van die arbeiders, die zijn echt de taal niet machtig. Maar ze doen, ze hebben wel de neiging van dat in dat bestek te zetten om kijk... Waarom? (...) Maar dus daar worden we terug gediscrimineerd van kijk oké iedereen de taal want anders krijgt ge geen aanbesteding binnen. Dochter: Zulke dingen begrijp ik dan ook niet, gelijk om dat te kunnen doen moet ge zelfs de Nederlandse taal niet kunnen. Het is niet, dat betekent niet dat gij uw werk veel minder goed gaat doen.” (Vader 4 + Dochter 4)

Vervolgens blijkt dat de participanten verwachten dat de andere leden van de etnische minderheidsgroep zich ook engageren om de taal grondig aan te leren. Deze norm heeft vooral betrekking op de individuen van de jongere generaties, aangezien zij over de nodige (leer)opportunities beschikken. Hoewel de confrontatie met ouderen die de taal niet of onvoldoende machtig zijn frustraties kan opleveren, houden de participanten rekening met het verschil in aangeboden kansen. Op dat punt merken zij trouwens discrepanties op in vergelijking met de dominante groep, maar dit zal verder uitgewerkt worden onder de rubriek ‘Maatschappelijke context: tolerantie, kansen en rechten’.

“Ik persoonlijk ben misschien de grootste voorstander van de taal aan te leren en ik ben, ik sta er ook achter dat die mensen eigenlijk wel veel meer moeite ook moeten doen, zeker de nieuwere generatie. We hebben veel meer kansen om ook de taal beter aan te leren, de meesten zijn hier opgegroeid, dus je moet daar eigenlijk wel meer moeite in steken en ik kan er ook niet tegen dat er oude mensen zijn die het zelf niet kunnen.” (Dochter 4)

Het is opvallend dat de participanten de taal niet enkel beschouwen als een noodzakelijke voorwaarde voor eerlijke behandelingen, maar ook als een cruciaal middel om voor zichzelf op te komen en zijn of haar standpunten duidelijk te maken. Het laatstgenoemde verwijst met andere woorden naar het socialiseren van een bepaalde copingstijl en zal bijgevolg hernomen worden bij het thema ‘Coping’.

“De taal is het allerbelangrijkste gewoon, ge moet u kunnen verstaanbaar maken en ja je moet ook een beetje kunnen opgaan voor u eigen” (Moeder 2)

Onderstaand fragment vult aan dat de meerwaarde van de taal volgens de participanten gekoppeld is aan de mogelijkheid om een antwoord te bieden op oneerlijke behandelingen en/of ervaringen. De verkregen informatie doet dus vermoeden dat de taal een tweevoudige functie dient, met name eerlijke behandelingen in de hand werken en oneerlijke behandelingen corrigeren. Bij de rubriek ‘Correctheid en correctie’ zal het belang hiervan uitgebreid toegelicht worden.

“Vooral voor het schoolgaande heb ik altijd tegen mijn kinderen gezegd ‘zie dat ge de taal goed beheerst, zodanig dat ge altijd goed op uw voeten kunt staan voor als er iets is dat oneerlijk is’. Dus dat je u kunt verstaanbaar maken en dat ge kunt zeggen van kijk nee, dat klopt niet. Want als je de taal niet goed kent en ook niet kunt spreken, kun je ook degene dat... de leerkracht of een andere leerling kan van alles zeggen, maar ge moet u kunnen bewijzen dat dat niet waar is en daarvoor moet ge vlot kunnen spreken. Dus dan heb ik altijd proberen mee te geven aan mijn kinderen ‘sta zeker en vast altijd goed in uw voeten en als er iets is dat niet klopt, dat niet eerlijk is, ge moet dat gewoon zeggen, ge moet daar niet over zwijgen’. (...) Maar dat is het echt het meeste dat ik probeer mee te geven van ‘verdedig u zoveel mogelijk als er zaken zijn die in, die in de negatieve zin naar u wordt toegeschoven dat niet klopt eigenlijk’. En dus daarbij ook de taal kunnen beheersen.” (Moeder 2)

Actieve participatie en integratie

Daarnaast erkennen alle participanten dat zij hun kansen op eerlijke behandelingen kunnen verhogen door zich open te stellen voor en zich te verenigen met de dominante gemeenschap. De manier waarop deze ontmoetingen tot stand komen zijn van secundair belang, zolang men zich niet beperkt tot de eigen cultuur en gemeenschap. Bovendien suggereren de geïnterviewde ouders dat een gesloten houding daadwerkelijk aanleiding kan geven tot moeilijkheden in interactie met anderen. Door middel van socialisatieboodschappen manen zij hun kinderen bijgevolg aan om hun contacten te verbreden.

“Maar ik denk dat dat ook is hoe dat, hoe dat ge u eigenlijk... daarmee dat ik dat probleem ook niet gehad heb, hoe dat ge u eigenlijk opstelt in de gemeenschap. (...) Maar ik heb eigenlijk dat probleem nooit niet gehad, omdat ik, dat is zo wat ik zeg van de manier van aanpak of u openstellen voor bepaalde interacties en overkomen en dat ook wel multicultureel willen aanpakken, snap je? Dus dat speelt ook een belangrijke rol in hoe dat u behandeld wordt? Ja, ik vind dat wel. Dat doet wel heel veel. Tegenover dat ge echt volledig afsluit en dat ge zegt van ik alleen of Turkije alleen, ik zeg nu maar, zo dan krijgt ge problemen natuurlijk.” (Vader 3)

Alle adolescenten verduidelijken dat de toegevoegde waarde van zo'n coöperatieve attitude evenzeer geldt in de schoolcontext en dat het voordelig is om actief deel uit te maken van een ruimere, etnisch diverse (klas)groep. Deze groep biedt een veilige haven en fungeert als een preventief beschermingsmechanisme tegen oneerlijke behandelingen van de leerkracht. Deze elementen verkleinen bovendien de kans op sociale uitsluiting.

“En ook ja bij leerkrachten en zo heb ik eigenlijk nooit echt het gevoel gehad van die viseert mij of ik word hier apart gezet of zo. Ik denk ook niet, ik denk niet direct dat ik zo een leerkracht had, maar ik denk ook niet dat een leerkracht dat direct zou durven, omwille van mijn groep, want ik hoorde er ook altijd bij in de groep dus ik had nooit het gedachte van ik word hier uitgesloten en dit en dat. Dus daarom omdat ik er ook echt altijd actief in zat in die klasgroep heb ik dat gevoel ook nooit niet ervaren, zeg maar.” (Dochter 2)

Het volgende fragment bevestigt in eerste instantie dat medewerking een essentiële voorwaarde is om eerlijk behandeld te worden door leerkrachten. Daarnaast

ervaren de participanten dat zo'n houding interacties in de hand werkt waarbinnen verschillende, al dan niet tegenstrijdige, perspectieven gehoord en gerespecteerd worden. De participanten benadrukken nogmaals de actieve bijdrage van het individu in het nastreven en verwerven van deze eerlijke behandelingen. Eventuele discrepanties in de manier waarop de Belgische gemeenschap omgaat met verschillende leden van dezelfde etnische groep schrijven ze dan ook toe aan de individuele attitude van de etnische minderheden.

“Eerlijk gezegd, moet ik zeggen op school heb ik het altijd zo wel goed gehad, in die zin van ik werkte altijd mee en dat werd precies beloond, in die zin van ja dat is, ze geven u zeker de juiste feedback terug op vlak van leerkrachten. (...) Ik heb zo altijd leerkrachten gehad alsof die voor mij open stonden en dat die ook ruimte hadden voor mijn mening. En dat dat ook altijd goed klikte, dat ik niet echt, bijna nooit eigenlijk een slechte ervaring heb gehad in het middelbaar. Maar ik denk vooral dat het ook met mijn persoonlijkheid te maken heeft, hoe dat ge ook met die lessen omgaat. Ik zou, als ik hun context dan zou bekijken... iemand die niet graag meewerkt in de klas en die er niet voor open staat dat dat misschien gemakkelijker zal gaan of gebeuren of zou voorvallen. Vandaar dat ik ook echt het accent leg op mijn persoonlijkheid want dat heeft daar enorm mee te maken.” (Zoon 3)

Een bepaalde moeder duidt expliciet op een associatie tussen haar persoonlijke ervaringen in het gastland en de beslissing om de integratie van haar kinderen te ondersteunen. Aangezien zij eveneens opgegroeid is in België, kon zij reeds enkele conclusies trekken over de eerlijkheid van behandelingen en over de concrete wijze waarop deze bewerkstelligd kunnen worden. Dit wil ze vervolgens zo veel mogelijk stimuleren bij haar eigen kinderen.

“Ge hebt u eigen al geïntegreerd, ikzelf, en laat dat zoveel mogelijk toepassen bij mijn kind ook, zodanig dat dat voor haar helemaal honderd procent zou moeten lukken. En dan komt het wel goed als je daar achter zit. En dan ervaart ge bijna heel weinig nadelen moet ik zeggen.” (Moeder 2)

Ten slotte, het is opvallend dat een welbepaalde participant een stap verder gaat en de initiatieven tot participatie en integratie niet alleen verbindt aan de (on)eerlijkheid van een behandeling, maar eveneens aan (de instandhouding van) bestaande vooroordelen. Concreet veronderstelt hij dat echte ontmoetingen noodzakelijk zijn,

opdat de huidige denkbeelden over de Turkse gemeenschap uitgedaagd en gecorrigeerd kunnen en zullen worden.

“Als je de mogelijkheid hebt om elkaar te ontmoeten binnen een context, een sportvereniging of op school of weet ik veel dat dat ervoor zorgt dat ge meer met elkaar bezig zijt en uw vooroordelen teniet gaat doen of alleszins de meeste vooroordelen gaan plots verdwijnen.” (Zoon 3)

Prestatiegerichte attitude

Een derde pad dat gevolgd kan worden om eerlijke behandelingen te garanderen en oneerlijke ervaringen te vermijden vereist volgens de participanten uitmuntende (school)prestaties. Zo relateren zij het behaalde opleidingsniveau aan de verwachte confrontaties met racisme. Bovendien illustreert onderstaand tekstfragment dat deze prestatiegerichte attitude en de daaruit voortvloeiende resultaten een weerslag kunnen hebben op de communicatiekwaliteit. In de concrete socialisatieboodschappen van de geïnterviewde ouders valt de nadruk op prestaties dan ook op. Ze manen hun kinderen meermaals aan om voldoende aandacht te schenken aan hun studies in functie van toekomstige interacties.

“Ik vind als ge geen racisme wilt meemaken dat ge een goede opleiding moet krijgen, uw studies moet goed... op de beste manier probeert te doen, dat ge aan zulke, dat ge niet direct zulke confrontaties kunt tegenkomen. Dat is de beste manier voor u persoonlijk van u te laten horen en zien van kijk ik wil met u op een degelijk niveau spreken en praten.” (vader 1)

Vervolgens beschouwen de participanten de individuele prestatiegerichtheid als een middel om de bestaande maatschappelijke denkbeelden en vooroordelen over de etnische groep tegen te spreken en te onderdrukken. Op grond daarvan kennen enkele participanten een actieve positie toe aan alle leden van de etnische minderheidsgroep, waarbij ze hen met name oproepen om goede prestaties na te streven en professionele mijlpalen te behalen. Ze veronderstellen namelijk dat zij op die manier een halt kunnen toeroepen aan de negatief ervaren vooringenomenheden.

“Dus ik vind dat wel belangrijk dat er, dat vreemdelingen moeite doen om ver te geraken en om zo dan aan gans België, ik spreek dan over België, om aan die te kunnen tonen van kijk wij zijn vreemdelingen en wij kunnen ook voetballen en Latijn studeren of

en wij kunnen ook werfleider zijn, snap je? Dus het ligt eigenlijk ook vooral aan de vreemdelingen zelf om te laten zien van kijk een vreemdeling is niet enkel een arbeider die hier in de straat werkt, snap je?” (Zoon 1)

Onderstaand tekstfragment verheldert dat etnische minderheidsleden de ervaring hebben dat ze door hun inspanningen en prestaties maatschappelijke kansen moeten afdwingen. Ze gaan ervan uit dat bepaalde opportuniteiten, zoals een hoge opleidings- en/of tewerkstellingsgraad, niet zomaar aangeboden zullen worden. Integendeel, ze moeten dit verdienen. Toch doen de huidige interviews vermoeden dat de participanten dit idee niet per definitie negatief interpreteren. Het moedigt hen precies aan om het beste van zichzelf te geven en het gewenste prestatieniveau te bereiken.

“Ik denk dat ge ook wel die kansen moet afdwingen, als ge, als ge presteert op de een of andere manier dan moeten zij wel tegen u zeggen van kijk gij moogt die positie aannemen of als ge presteert op school, dan gaan ze wel tegen u zeggen van, bijvoorbeeld als ge 90% behaalt of zo op wiskunde dan moeten ze wel, dan gaan ze wel zeggen dat ge... dat ge dan ik weet het niet een universitaire opleiding moet gaan volgen of zo. Dus het hangt ook wel af van de persoon zelf, om te presteren en zo kansen af te dwingen. Als ge, ja als ge zelf niet presteert, dan gaat niemand, ze gaan sowieso niet komen als ge niet presteert gaan ze sowieso niet komen en zeggen van ja kijk ge moogt die hogere positie aannemen, snapt ge?” (Zoon 1)

Daarnaast geven de participanten aan dat hun prestaties gelijke maatschappelijke kansen bewerkstelligen, aangezien minderheden zich ook kunnen inspannen om ze te verkrijgen. De verantwoordelijkheid om deze opportuniteiten al dan niet te grijpen leggen ze dan ook bij het individu. Daarnaast beschouwen de participanten hun inzet als een beschermingsmechanisme tegen eventuele benadeling.

“Als ge werkt, gaat ge sowieso kansen krijgen ook als vreemdeling, als ge werkt dan gaat ge kansen krijgen en ge moet die, dan ligt het aan u om die te pakken of niet.” (Zoon 1)

“Als ge goed studeert, dan komt dat allemaal goed, want als je sterk zijt in je studies, dan kunnen ze, kunnen ze u niet zoveel aan doen eigenlijk want ge toont het aan u, aan de hand van uw punten dat ge ervoor staat en dat je je goed inzet. Dan wordt ge, kunt ge niet zozeer benadeeld worden. Maar als ge zwak zijt, dan wordt het wel wat

erger. Ja, dan kunnen de, dan zeggen de leerkrachten meestal ja ge zijt al, ge hebt een andere afkomst, dus het gaat voor u al moeilijk zijn.” (moeder 2)

“Omdat ik ook wel altijd een hele goede leerling ben geweest op school. En, dat zegt ook al heel veel. Ik denk dat er wel, moest ik zelf ook een beetje tegenwerken of mindere punten hebben en zo dan zou ik het misschien meer merken.” (Dochter 4)

Een zekere participant stelt dat het belang van een prestatiegerichte attitude voor eerlijke behandelingen ook van toepassing is in het hoger onderwijs. De reactie van de moeder geeft mogelijkwijze iets weer van de socialisatieboodschappen die zij ten aanzien van haar dochter geuit heeft. Het is de taak van het individu om oneerlijke ervaringen te voorkomen door te streven naar de beste resultaten.

“Vooral in het hoger onderwijs vind ik wel dat iedereen echt eerlijk behandeld wordt. Ook ja, alles hangt eigenlijk meer af van uw resultaten nu dus het is niet echt, ik kom niet echt... (Moeder: Het is in uw eigen handen) Ik kom niet echt in aanmerking of met zo van die speciale gevallen waar dat ik iets negatief of positief ervaar op vlak van behandeling.” (Dochter 5)

Aanpassen

Ten slotte erkennen drie van de tien participanten dat hun etnische groep pogingen moet ondernemen om zich maximaal aan te passen aan de maatschappij waarin ze terechtkomen. Ondanks het eisende karakter beschouwen ze deze voorwaarde niet per definitie negatief. Ze hebben begrip voor het feit dat bepaalde tegemoetkomingen noodzakelijk zijn om samenleven mogelijk te maken. Bovendien verhogen ze op die manier de kans op eerlijke sociale interacties.

“Ge moet u aanpassen aan de plaats waarin dat ge u eigenlijk, waarin dat ge u bevindt gewoon.” (Dochter 2)

Herhaaldelijk wordt benadrukt dat etnische minderheidsleden deze flexibele houding eveneens van elkaar verwachten. De participanten zijn positief ingesteld en gaan ervan uit dat de inspanningen om zich aan te passen in de toekomst zullen lonen.

“Ik vind uiteindelijk als ge hier zijt, past ge u hier aan. Snapt ge? Dat is gewild, ongewild, dat vergemakkelijkt ook het reilen en zeilen in de toekomst, vind ik. Dat gaat

u ook beter op weg helpen voor bepaalde doelen te behalen, vind ik. Tegenover dat ge dat zegt van nee, ik Turk alleen dat.” (Vader 3)

Thema 2: Algemene randvoorwaarden van eerlijkheidspercepties

Vervolgens verduidelijken de participanten enkele cruciale mechanismen die van belang zijn bij hun eerlijkheidspercepties. Aangezien de etnische minderheidsleden minder invloed hebben op deze mechanismen, onderscheiden ze zich van het voorgaande thema. Hoewel de voorgaande voorwaarden oproepen tot individuele inspanningen, zijn deze randvoorwaarden afhankelijk van beide partijen (de minderheidsgroep en de meerderheidsgroep).

Betrokkenheid van autoriteitsfiguren

De mate waarin autoriteitsfiguren steun bieden aan etnische minderheidsleden wordt in acht genomen bij en geeft mee vorm aan de eerlijkheidspercepties. Met betrekking tot de schoolcontext specificeert een participant dat dit criterium vooral cruciaal is op jonge leeftijd, aangezien de leerlingen met een andere etnische achtergrond zich op dat moment in een afhankelijke positie bevinden. Ze beschikken namelijk nog niet over voldoende capaciteiten om voor zichzelf op te komen. Bijgevolg hebben ze nood aan begeleiding en ondersteuning van een beschikbare autoriteitsfiguur, zoals de leerkracht.

“Ge zit in het tweede middelbaar dus ge moet denken ge zijt dertien, veertien jaar dus ge zit nog niet op een leeftijd van zestien, zeventien waarbij ge al een iets persoonlijkere mening kunt hebben en dat kunt verkondigen, dat hebt ge op dat moment niet. Dus ge zijt wel wat afhankelijk van uw leerkracht die iets gaat leiden of gaat begeleiden, dat heb ik dus niet gehad en ge merkt dus dat blijft bij.” (...) Ik zeg eerlijk, voor mij in mijn hoofd is dat probleem eigenlijk nooit opgelost geweest, omdat we er niet op in zijn gegaan. Als de leerkracht daar had gezegd van we gaan effectief na de les tijdens de speeltijd een gesprek voeren, of ge het nu wilt of niet, dat ging misschien nog een versterkend effect gehad hebben of dat ging misschien effect gehad hebben dat zowel bij hem als bij mij ging nablijven, want eerlijk gezegd zou dat bij die medeleerling nog na gebleven zijn na zoveel jaar? Ik denk van niet. Maar bij mij wel.” (Zoon 3)

Op een beleidsmatig niveau leiden etnische minderheidsleden de betrokkenheid van autoriteitsfiguren af uit een nauwe samenwerking en transparante communicatie

met de moskee. Concreet geven vier van de tien participanten aan dat hun eerlijkhedpercepties gunstig beïnvloed worden als het gemeentebestuur in interactie treedt met en gehoor geeft aan de moskee. Deze observaties houden mogelijkerwijze verband met de theorie van Leventhal (1980) over procedurele eerlijkheid. Zoals eerder vermeld stelt hij zes criteria voorop die individuen hanteren om de eerlijkheid van procedures te beoordelen. Op grond van de verkregen informatie is het denkbaar dat etnische minderheidsleden de communicatie met de moskee beschouwen als een signaal van inspraak. In het onderdeel over 'Het belang van (de mogelijkheid tot) interventies' zal dit verder uitgewerkt en beargumenteerd worden.

“Wij ervaren niet enkel met deze burgemeester of deze groep, met de vorige groep ook, er is heel veel communicatie, zeker met de moskee. Dat is heel belangrijk voor de Turkse gemeenschap, want we hebben anders geen, hoe zeg je geen VZW of geen andere groep waar dat we naartoe kunnen. Dus de Turkse gemeenschap communiceert heel veel via de moskee, omdat dat ook een vzw is waar alle Turkse gemeenschap samen kan komen met problemen, met allerhande activiteiten, van alles en nog wat. Maar de gemeente communiceert met de anderstaligen en daarom worden de behandelingen ook relatief *doorgewezen* naar het correcte manier. En dat is, dat voelt ge gewoon. Maar bijvoorbeeld hier naast ons in *naam stad*, die communicatie is veel slechter met de gemeente, zij communiceren ook, maar dus wij horen van collega's van ook Turkse mensen, Marokkaanse mensen dat daar een andere, een andere positie is die... dat staat veel ja, dat gat is veel groter dan hier in *naam gemeente* en dat voelt ge daar gewoon aankomen. Als we iets op de gemeente... gelijk een andere Vlaming in een behandeling moeten gaan laten doen, alles wordt eerlijk behandeld, alles wordt correct behandeld en dat is door de goede communicatie.” (Vader 4)

“Qua politiek is het ondertussen toch wel al wat gevorderd, want bij ons in de gemeenteraad heeft er met de vorige verkiezingen een Turkse schepen in de gemeenteraad gestaan (...) Maar dus als we teruggaan naar de politieke beslissingen dan heeft u het gevoel van doordat er nu ook mensen van onze origine in de politiek komen zijn beslissingen wel eerlijker naar onze groep toe? Als ik het goed begrijp? Ja natuurlijk, want wij hebben dat hier op vlak van gemeente *naam gemeente* ook wel ondervonden dat de schepen in, die schepen van Turkse origine in de gemeenteraad zat, dat die ook heel veel met de VZW van de Turkse moskee heeft samengewerkt. De samenwerking tussen gemeente en moskee was helemaal beter en vlotter, want die

tussen, dat was zagezegd een tussenpersoon die alles op een correcte manier zowel naar de gemeente toe als naar de VZW moskee kon uitleggen op welke manier dat het kon gebeuren. (Dochter: ik denk ook een correcte communicatie). Ja en dan verliep alles heel vlot dus dan merken we wel op dat dat voor ons zeker zeer positief is.” (Moeder 2)

Opvoeding en ouderlijke steun

Vervolgens wijst het verkregen gespreksmateriaal op de beschermende functie van de opvoeding in het bewaken en stimuleren van eerlijke behandelingen. Ouders wenden bepaalde socialisatieboodschappen doelgericht aan, zodat hun kinderen over de noodzakelijke mechanismen en vaardigheden beschikken die de kans op eerlijke behandelingen verhogen.

“Ook echt bewust voor haar taalontwikkeling en al heb ik haar heel vaak gezegd van ‘niet alleen met Turkse mensen omgaan, ge moet eigenlijk u ontwikkelen, dus ge moet eigenlijk meer naar Belgische vriendinnen gaan om hetzelfde problemen niet mee te maken, gelijk ik in tijd’. Op dat vlak heb ik haar eigenlijk heel vaak...” (Moeder 5)

Het belang van de ouderlijke steun beperkt zich niet tot het meegeven van doelgerichte socialisatieboodschappen in anticaptie op oneerlijkheid. Eén moeder haalt duidelijk aan dat ze zich quasi verplicht voelt om de ervaringen van haar kinderen op diverse levensdomeinen in de gaten te houden, zodat ze, indien nodig, tijdig kan ingrijpen. Dit suggereert bovendien dat ouders bepaalde ervaringen van hun kinderen anders beoordelen, wat te maken kan hebben met het feit dat zij in het verleden minder positieve contacten met de meerderheidsgroep hadden. Quasi alle ouders en adolescenten rapporteren op dat vlak namelijk duidelijke generatieverschillen. Daarnaast helpt het feit dat de dominante groep op de hoogte is van de betrokkenheid van de ouders om oneerlijke ervaringen in te perken.

“Er zijn heel wat zaken die voorvallen op school en als ouder moet je erachter staan of anders voelt uw kind daar nadeel van.” (...) Als ze weten dat de ouders met alles bezig is of weet wat dat de situatie is van de kind dan kunnen ze ook niet te veel bena... u kind benadelen eigenlijk. Maar als ze denken van ja die ouders die trekken zich van niets van aan...

Dochter: Als ze weten van we gaan hier geen reactie op krijgen...

Moeder: Dan gaan ze doen wat ze willen, ik zeg niet dat ze allemaal van slechte wil zijn, maar als er zo mensen zijn... (Dochter: mensen die een aanleg hebben naar...) die gaan dat zeker en vast niet laten, die gaan wel doen wat dat ze eigenlijk willen doen, maar als ze weten dat de ouders er wel voor zijn en erachter zullen staan, dan gaat dat zeker niet lukken." (Moeder 2)

Ten slotte, de kansen die men vanuit de thuissituatie meekrijgt zijn, volgens een zekere participant, bepalend voor de wijze waarop men zich tot de dominante samenleving verhoudt en zich hierin begeeft. De maatschappelijke attitude die zo in de hand gewerkt wordt, kan vervolgens een invloed uitoefenen op de concrete interacties met leden van de meerderheidsgroep. Deze ervaringen kunnen op hun beurt mee vormgeven aan de eerlijkheidspercepties. Ter illustratie, Moeder 5 maant haar dochter aan om mensen uit de dominante groep op te zoeken in functie van haar taalontwikkeling. Een mogelijke hypothese kan zijn dat deze aanmoedigingen positieve interacties stimuleren en in die zin de eerlijkheidspercepties gunstig beïnvloeden.

"Ge moest dan ook een beetje geluk hebben dat uw ouders eigenlijk ook wel u wat meer ruimte gaven en mensen die dat gekregen hebben, hebben een stap verder kunnen gaan en dan mensen die het eigenlijk, jammer genoeg zijn er ook heel veel anderen die het niet gehaald hebben of op slechte manier hun leven verder zetten." (Moeder 5)

Maatschappelijke context: tolerantie, kansen en rechten

Een volgend mechanisme dat de eerlijkheidspercepties van etnische minderheidsleden kan beïnvloeden is de maatschappelijke context. Uit de interviews blijkt dat de participanten rekening houden met drie specifieke criteria, met name het tolerantieniveau, de mate waarin er erkenning is voor het gebrek aan aangeboden kansen en de nood aan (juridische) rechten. Hoewel de tolerantie van de dominante maatschappij ten aanzien van de etnische minderheidsleden regelmatig aan bod kwam, heeft slechts één individu hier een duidelijke mening over. Aangezien woorden onvoldoende vertaald worden in daden, argumenteert hij dat de huidige verdraagzaamheid ondermaats is. Hij voegt daar bovendien aan toe dat verandering op dit punt mogelijk is door "reclame" te maken voor etnische diversiteit. Zolang het huidige, hoofdzakelijk blanke straatbeeld niet uitgedaagd wordt, zal het lage tolerantieniveau blijven bestaan.

“Op maatschappelijk punt zitten wij nog heel wat achter met diversiteit en het tolereren van andere mensen of ik zou zeggen andere culturen. Om een heel simpel voorbeeld te pakken als ge nu kijkt naar Noorwegen en zo, die staan niet echt open voor andere culturen, in die zin van als ge er echt voor zou openstaan, dan zou je het ook tolereren en zou je er ook reclame voor maken. Maar dat gebeurt dus niet, ge kunt zeggen van we staan er wel voor open voor andere mensen, we willen graag opnemen, maar ge moet daar ook reclame voor kunnen voeren van wat staat dat bij of wat versterkt dat u uitspraak van wij staan er open voor en dat heb je dan weer niet. (...) Mijn visie is niet van we moeten ons afzonderen, maar mijn visie is echt zo de doorstroom vormen naar de andere beweging. Maar dat merk je dus, dus op gemeentelijk niveau, op maatschappelijk niveau zitten we niet zo ver in die zin van dat we tolereren en ook op ons, in het straatbeeld terugzien. Dat zien we absoluut niet.”
(Zoon 3)

Daarnaast stellen de geïnterviewde participanten dat de maatschappelijke rechten doorslaggevend zijn voor hun eerlijke percepties. Echter, een bepaalde vader ervaart dat hij hier, in verhouding tot anderen, vaker beroep op moet doen om daadwerkelijk een eerlijke behandeling te ontvangen. Het feit dat hij zich als het ware verplicht voelt om een (juridische) tussenstap te nemen bevestigt voor hem de bestaande oneerlijkheid. Bovendien roept dit gegeven frustratie op.

“Er zijn rechten zijn, dus dat is, als we ons rechten kennen, als we de kans krijgen om daarop in beroep te gaan, om daar iets tegen, aan te doen, dan doen wij dat en eerlijk gezegd, daar wordt het eerlijker behandeld en maar waarom altijd die tweede stap nemen? Dat is gewoon de vraagteken bij ons. Waarom? Dus als, als u en ik de gelijke kansen hebben, de gelijke vorming hebben, de gelijke niveau hebben, waarom bent u eerst en ik tweede? Dat is gewoon de vraagteken, dus ik moet altijd een tweede stap nemen, iets tot de tweede stap ondernemen, dat om hetzelfde niveau te geraken en dat vind ik spijtig, want ik doe, ik doe alles misschien meer dan u, meer dan een ander, meer dan een gewone burger dus?” (Vader 4)

Ten slotte, de participanten begrijpen dat bepaalde eisen opgelegd worden aan de mensen die naar België migreren. Zij achtten het echter oneerlijk dat dezelfde verwachtingen van toepassing zijn op de oudere generaties, aangezien zij destijds onvoldoende kansen kregen om zich goed te kunnen integreren. Deze redenering gaat

zelfs een stap verder. Het feit dat de huidige samenleving de toenmalige contextuele factoren niet in rekening brengt geeft aanleiding tot ongunstige eerlijkheidspercepties. De participanten onderstrepen dan ook een gedeelde verantwoordelijkheid voor het integratieproces.

“Gelijk mijn oma en opa, die wonen halftijds hier in België en halftijds zijn die in Turkije, maar destijds hebben ze die kansen eigenlijk niet gekregen, want zij zijn hier met het gedachte gekomen dat ze teruggingen gaan en de Belgen hebben hen hier ook eigenlijk gebracht met het gedachte dat ze die gingen terugsturen en die kansen hebben ze toen niet gehad, want inburgering en zo die trajecten en zo die bestonden allemaal, dat bestond natuurlijk wel, maar dat was niet zo hard opgelegd als nu, want nu zijn er dingen die je moet doen om hier in België te kunnen geraken, maar toen was dat niet en je weet ook van ja, die mensen hebben die kansen niet gehad. (...) Niemand heeft hem gezegd van ge kunt hier een opleiding gaan volgen om die taal nog aan te leren, dat ge uw plan hier beter kunt trekken. Dat was, niemand trok zich daar iets van aan, want dat was voor hem geen probleem op dat moment, want ze gingen toch allemaal terug weg. En, dat wordt heel vaak vergeten van het is niet langs één kant, het is beide kanten dat er niks aan is gedaan geweest in die tijd. En nu kunnen we niet opeens verwachten van iedereen dat ze het wel kunnen, dat ze het wel opeens perfect kunnen.” (Dochter 4)

“Dat is de eerste generatie. Die mensen hebben ook enorm afgezien, maar ze hebben eigenlijk, zij hebben nooit kansen gekregen om hun aan te passen. (Dochter: Natuurlijk, ik snap wat je wil, oké de taal en zo) Taal en al, maar ze zeggen allemaal van ja hoe komt het dat die mensen hun taal nog niet kennen? Ja, maar die mensen (Dochter: Overleven was eigenlijk het eerste doel op dat moment) (...) en als je dat allemaal weet, dan hebben die mensen gewoon geen tijd gehad of geen mogelijkheid gehad om zich te integreren.” (Moeder 5)

Het belang van (de mogelijkheid tot) interventies

In de interviews beklemtonen de participanten het gevolg dat eventueel gegeven wordt aan oneerlijke behandelingen. De mate waarin de persoon die verantwoordelijk is voor de oneerlijke ervaringen en/of zijn overste al dan niet intervenueert geeft mee vorm aan hun eerlijkheidspercepties. Dit impliceert concreet dat eerlijkheidspercepties dynamisch zijn en dus vatbaar voor verandering. Bij gebrek aan reactie van de

verantwoordelijke partij wordt men echter geconfronteerd met de noodzaak om zelf op te treden. Dit is een duidelijke bron van frustratie voor de minderheidsleden.

Ook deze bevinding kadert binnen de theorie van Leventhal (1980) over procedurele eerlijkheid. Aangezien de interventies tot doel hebben om oneerlijke procedures recht te zetten, vallen ze onder het criterium corrigeerbaarheid. Indien bepaalde fouten toch niet hersteld worden, dan kunnen de eerlijkhedsperecepties alsnog een gunstige invulling verwerven. Daartoe is het noodzakelijk om de interventies van de minderheidsleden te respecteren. Dit kan namelijk de idee installeren dat zij inspraak hebben in het beslissingsproces, wat volgens Leventhal (1980) eveneens essentieel is voor de eerlijkhedsperecepties.

“Dus dat is iets dat ik zelf heb moeten bewijzen terwijl dat dat allemaal niet waar was, maar geen één iemand zegt tegen de leerkracht van meneer *naam* het is nu toch niet correct hoe dat ge hier bezig zijt. (...) Verder heb ik daar geen gevolg van gekregen. De directrice heeft daar op geen enkele manier op gereageerd. Dan is het met kerst was het oudercontact en dan heb ik dat eigenlijk nog een keer aangehaald bij de klastitularis van kijk ge weet het ook, de situatie stond me helemaal niet aan.” (Moeder 2)

Zoals eerder vermeld baseren bepaalde participanten zich op de betrokkenheid van autoriteitsfiguren (zie ‘Betrokkenheid van autoriteitsfiguren’) om de eerlijkheid van een behandeling te beoordelen. Nu blijkt dat ze de mate waarin en de wijze waarop deze autoriteiten al dan niet ingrijpen eveneens in rekening brengen. De gepercipieerde steun wordt groter geacht indien autoriteitsfiguren daadwerkelijk interveniëren bij oneerlijke behandelingen en lijkt dus samen te hangen met het criterium corrigeerbaarheid van Leventhal (1980). Bovendien gaat deze tussenkomst volgens de participanten gepaard met gunstigere eerlijkhedsperecepties. De specifieke inhoud van de interventie is mogelijks bepalend voor de potentiële langetermijneffecten van de oneerlijke ervaring, zowel voor de etnische minderheidsleden als voor de leden van de dominante samenleving.

“En toen ik de leraar daarbij riep om te zeggen van kijk dit is er aan de hand, dan werd er ook niet echt op ingegaan of zo. Ja we zullen dat straks in de speeltijd anders bespreken. Ik zeg laat maar zitten dan wordt er niet meer over gesproken. (...) Maar als ge dan een leerkracht hebt die dan zegt van ja we gaan dat straks tijdens de speeltijd

anders eens bespreken en niet zo van ja hij is in fout of zo, dat ge zegt van het interesseert me niet meer want... wat hij zegt ja wat gaat dat nog voor zin hebben als ge zegt van we gaan er straks over spreken. (...) Ik zeg eerlijk, voor mij in mijn hoofd is dat probleem eigenlijk nooit opgelost geweest, omdat we er niet op in zijn gegaan. Als de leerkracht daar had gezegd van we gaan effectief na de les tijdens de speeltijd een gesprek voeren, of ge het nu wilt of niet, dat ging misschien nog een versterkend effect gehad hebben of dat ging misschien effect gehad hebben dat zowel bij hem als bij mij ging nablijven, want eerlijk gezegd zou dat bij die medeleerling nog na gebleven zijn na zoveel jaar? Ik denk van niet. Maar bij mij wel." (Zoon 3)

Voorgaande vaststellingen over de overlap tussen de betrokkenheid van autoriteiten en de mate waarin zij al dan niet bepaalde interventies inschakelen blijken eveneens van toepassing te zijn op een politiek, beleidsmatig niveau. Etnische minderheidsleden appreciëren namelijk dat individuen met een gezagspositie tussenkomen naar aanleiding van oneerlijke behandelingen, waardoor hun eerlijkhed percepties potentieel gunstigere invullingen krijgen.

"Onder dat bericht had de burgemeester ook wel direct gereageerd. Dat vond ik ook wel, dat vind ik wel heel correct van hem." (Dochter 4)

De inleiding van dit thema duidde dat deze mechanismen afhankelijk zijn van beide partijen (de minderheidsgroep en de meerderheidsgroep) en zo aanleiding geven tot een zekere dynamiek. Concreet maken etnische minderheden een voortdurende slingerbeweging gaande van actie naar passiviteit en omgekeerd. In vele gevallen voelen ze zich gedwongen om te interveniëren, wegens een gebrek aan reactie van de ander. Naargelang het antwoord van de ander wordt het individu met andere woorden al dan niet in een actieve positie geplaatst. Onderstaand fragment illustreert dat een vader verplicht is om in te grijpen, aangezien de schooldirectie passief reageert.

"Ik zeg kent gij die mevrouw? Ken je de situatie, kent gij de achtergrond van die vrouw? Want ik heb dat, ik heb dat gevraagd en ik heb ook gehoord van andere gezinnen die, ook anderstalige mensen, die altijd problemen hadden met die vrouw, met die vrouw, met de juffrouw en de vorige jaren is dat een paar keer voorgekomen en dat is altijd overgegaan naar de directeur, maar daarvoor zijn geen stappen genomen. Dat is spijtig, verstaat u? (...) Ik zei wat gaat er gebeuren volgend jaar met andere kinderen en dus als je in zo'n situatie zit, dat is spijtig voor dat te gaan zeggen, waarom

moet ik dat nu echt gaan uitleggen aan een, voor op een interview? Die directeur, die moet dat al voor dat interview begrijpen, die lerares dat kan een geval zijn, een slecht geval zijn die niet kan omgaan met anderstalige kinderen. Dat begrijp ik. Ik zeg niet dat iedereen 100% perfect moet zijn, maar er moet ingegrepen worden. (...) En als ik, als ik niet ingrijp, wat gaat er gebeuren met mijn zoon? Bijvoorbeeld dat die één jaar kwijtgeraakt door haar, dat die slechte punten krijgt, dat die zijn jaar niet kan afdoen door haar. Wat dan? Eén jaar? Dat is een volledig jaar van zijn leven, die ik gewoon voor een ja een, een niets moet gaan afgeven, dat is geen recht. Dat is echt oneerlijk.” (Vader 4)

Wat betreft de arbeidscontext merkt één participant op dat de procedurele eerlijkheid in de positieve zin beïnvloed zou kunnen worden door de werknemers eveneens de opportuniteit te geven om klacht in te dienen tegen bepaalde klanten. Hoewel dit vaak een standaardprocedure is voor klanten en/of patiënten, krijgen werknemers zelden dezelfde inspraakmogelijkheden. Nochtans stelt de theorie van Leventhal (1980) dat de gelegenheid tot inspraak gerelateerd is aan gunstigere eerlijkhedsperecepties.

“Als patiënt hebben zij recht om u, om klacht in te dienen, want zij kunnen eigenlijk na hun behandeling zo een kaartje van was u content en zij kunnen daar eigenlijk alles opschrijven. Ze kunnen bijvoorbeeld zeggen van er loopt daar een Turkse rond en ze is onvriendelijk of ze spreekt niet, ze negeert mij of dergelijke, dat kunnen ze eigenlijk wel zeggen. Maar gij kunt als personeel niet zeggen van er is een patiënt die eigenlijk mij negeert of die eigenlijk grof is tegen mij of grof is over mijn afkomst. Dat kun je eigenlijk niet zeggen, maar ik had zoiets van, ik ga eigenlijk ook klacht indienen. Het kan mij geen bal schelen, ik heb daar ook als mens recht op.” (Moeder 5)

Ten slotte, er bestaan verschillende effectieve manieren om te interveniëren bij oneerlijke ervaringen. Ook erkenning bieden kan, volgens een moeder en haar dochter, helende effecten hebben en in die zin de eerlijkhedsperecepties aan verandering onderwerpen. Onderstaand tekstfragment illustreert dat minderheden vaak een machteloos gevoel overhouden aan oneerlijke behandelingen. Wanneer anderen de ernst van dergelijke gebeurtenissen onderkennen lijken ze zich echter gesterkt te voelen.

“Gelijk met die patiënt, ik heb echt, ik denk dat het zo een beetje een opstapeling was van 20 jaar, 22 jaar en ik heb het aan de juiste mensen kunnen zeggen en ze hebben mij gelijk gegeven en door ene keer te vertellen is dat eigenlijk niet van u ze soms. (...)

Dochter: Maar je was ook oprecht blij dat je gelijk kreeg, terwijl dat je eigenlijk weet dat je gelijk hebt, maar...

Moeder: Inderdaad, want je hebt eigenlijk soms nood aan van je hebt eigenlijk wel gelijk, je hebt, ik begrijp je wel.

Dochter: Dat bedoel ik met die bevestiging. Je was toch gelukkig maar als ze u gelijk gaven en eigenlijk moeten we dat niet hebben, want je weet dat je gelijk hebt, maar toch wil je dan nog eens horen. Dat toont dat je u op, op een bepaalde vlak wel zwak voelt.”
(Moeder 5 + Dochter 5)

Correctheid en correctie

Een volgend subthema handelt over correcte benaderingen en de aanwezigheid van corrigerende initiatieven. Ondanks de overlap onderscheidt dit subthema zich van het voorgaande (zie ‘Het belang van (de mogelijkheid tot) interventies’) op basis van het eindresultaat. In tegenstelling tot een correctie, brengt een interventie geen (duurzame) verandering in het beslissingsproces teweeg. Ter illustratie, het erkennen van een fout is een krachtige interventie, maar resulteert niet per definitie in een correctie van de bestaande procedures.

Uit de interviews blijkt dat eerlijke ervaringen gevoed worden door uniforme behandelingen. Zowel in de school- als arbeidscontext hechten etnische minderheidsleden belang aan een correcte evaluatie van hun capaciteiten. Zij wensen dan ook geen voorkeursbehandeling, omwille van hun etnische achtergrond. Dit zou namelijk ook impliceren dat hun fysiek voorkomen de basis vormt voor de wijze waarop ze behandeld worden. In dat geval krijgt hun uiterlijk opnieuw een groter gewicht toegekend dan de competenties waarover zij beschikken.

“Maar wat ik ook bijvoorbeeld zie, zo nu ook wel raar vind, is bijvoorbeeld dat bijvoorbeeld in bedrijven en zo dat ge aan een bepaalde quota van vreemdelingen of zo moet komen, dat vind ik ook wel raar. Als ge bijvoorbeeld een plaats vrij hebt in een bedrijf en ge wilt iemand aannemen. Tegenwoordig als ge bruin zijt hebt ge bijna een grotere kans om aangenomen te worden, omdat ze dan de maatschappij willen

weerspiegelen en zo in het bedrijf. En dat vind ik dan ook wel raar, ge moet gewoon de juiste evalueren op hun competenties en niet zo gewoon, omdat ja oké we willen eigenlijk een beetje laten zien dat we een open bedrijf zijn en dat we met open gedachten zitten en dat we daarom die bruine gaan pakken, die bruine ja ... (gelach) die allochtoon gaan pakken, dat vind ik ook wel verkeerd. Ge moet zien dat ge de mensen gaat evalueren op basis van hun competenties en niet van hun... van hoe ze eruit zien. (...) Dus uiteindelijk ja, als ge gewoon wilt laten zien dat ge geen, dat ge totaal niet, helemaal niet discrimineert, dan moet ge gewoon de mensen evalueren op hun kwaliteiten en niet met ja kijk we gaan die bruine erbij pakken zodat we kunnen laten zien dat we eigenlijk ja een bedrijf zijn met een breed gedachtegoed.” (Zoon 1)

Vervolgens verduidelijken de participanten dat hun eerlijkheidspercepties eveneens gekleurd worden door het al dan niet rechtzetten van oneerlijke behandelingen. Deze vaststelling impliceert dat de eerlijkheidsbeoordelingen achteraf kunnen wijzigen naargelang het eventueel gebruik van corrigerende mechanismen. De interviews illustreren dat discrepanties in de correctiemechanismen hoofdzakelijk vormgeven aan het oneerlijke karakter. Ter verduidelijking, de school zal ouders tijdig inlichten over de fouten die hun kinderen maken, maar houdt zich gedeisd bij eigen overtredingen. Deze tegenstrijdigheid kan een ongunstigere beoordeling van de eerlijkheid in de hand werken. De voorgaande observaties vertonen parallellen met de theorie van Leventhal (1980) over procedure eerlijkheid. Hij stelde reeds vast dat het consistent gebruik van een procedure en het herstellen van oneerlijke behandelingen een gunstige invloed kunnen uitoefenen op de eerlijkheidspercepties van etnische minderheidsleden. Aanvullend kan in het gespreksmateriaal een zekere dualiteit opgemerkt worden. Indien men geen initiatief tot correctie neemt, voelt het benadeelde individu en/of de ouders zich verantwoordelijk om actie te ondernemen. Dit wijst alweer op de dynamische aard van deze mechanismen.

“Dus er is daar een fout gemaakt door de leerkracht en dat hebben we bewezen dat dat ook een fout geweest is, dan is het toch tenminste dat ze daar een keer een kleinigheid op reageren van ja mevrouw sorry dat is gebeurd maar we hebben dat ook gezien, dat klopt niet wat er daar gaande is. (...) maar dat hij op geen enkele manier er werd op gewezen dat hij een fout had gedaan dat stond mij niet aan, ik weet niet. Ik heb zelfs tegen de leerkracht ook gezegd moest mijn dochter een fout gedaan hebben dat zij niet mocht doen of waar ze verkeerd in was, ik denk wel dat jullie mij al een keer

hadden geroepen om het mij een keer uit te leggen. Dan zou ik wel moeten gekomen hebben naar de school om dat een keer te horen wat mijn kind allemaal gedaan heeft, maar nu is het juist de omgekeerde richting.” (Moeder 2)

Ten slotte erkennen de participanten (de nood aan) eigen inspanningen om oneerlijke behandelingen te corrigeren. Indien terechtwijzingen uitblijven, zullen bepaalde individuen hun stem laten horen en op die manier trachten om toch inspraak te verwerven. Er zijn echter individuele verschillen. Hoewel sommigen voor zichzelf durven opkomen, houden anderen zich eerder op de achtergrond. Dit kan eventuele discrepanties in de eerlijkheidspercepties verklaren.

“Ik ben zo iemand die echt zijn mening kan zeggen, weet je, dus als het erop aankomt als, als er iets fout gaat of zo dat ik echt naar voor kan komen en kan zeggen van dit en dit gaat fout en dat ik er echt op kan ingaan. Ik denk dat dat vooral met uw persoonlijkheid te maken heeft. Als ge zou zeggen van ik ben heel introvert en ik zou er niet op reageren of zo, dat ge dan ook heel gemakkelijk zou zeggen van ik laat het gaan of ik zal het over me heen gaan, dat ge niet echt inspraak hebt. Maar dat had ik dan weer wel. Maar ja dat heeft dan weer iets persoonlijks te maken met mij, omdat ik zo ben natuurlijk.” (Zoon 3)

Thema 3: Verwachtingen

Ook de verwachtingen van etnische minderheidsleden over eerlijke behandelingen in de dominante maatschappij komen herhaaldelijk aan bod. Uit de interviews blijkt dat zij via socialisatiegesprekken tussen ouder en kind overdragen worden. Bijgevolg is een mogelijke hypothese dat zij de eerlijkheidspercepties van adolescenten beïnvloeden.

Maatschappelijke status

In eerste instantie handelen de verwachtingen van etnische minderheidsleden over de positie die zij binnen de dominante maatschappij mogen en kunnen innemen. In vele gevallen hebben zij de ervaring dat zij onderaan de maatschappelijke ladder bengelen. Ondanks vele, doelgerichte inspanningen slagen zij er bovendien niet in om de bestaande hiërarchie in beweging te brengen.

“Dus de Belgische mensen zagezegd altijd een voorrang hebben op bescheiden niveau, op hoger niveau op alles. (...) maar iemand met een anderstalige achtergrond,

die heeft altijd een tweede plaats. Dat voel ik, dat zie ik en dat leef ik. Dat is de situatie.”
(Vader 4)

De geïnterviewde etnische minderheidsleden ondervinden enerzijds dat ze meer moeite moeten doen om bepaalde doelen te behalen en anderzijds dat ze doorheen dit doelgericht proces vaker tegengewerkt worden. Op grond van een vergelijking tussen de inspanningen die minderheden versus meerderheden moeten leveren lijken ze een besluit te vormen over hun plaats op de maatschappelijke ladder.

“Ik zie dat ik veel meer moeite moet doen om bepaalde dingen te bereiken dan anderen en omdat ik ook minder, ja dat is misschien wel moeilijk uitgedrukt, ik voel dat ik minder, dat ik meer tegenkantingen krijg, ik zal het zo zeggen. Dus dat ik, eigenlijk voor bepaalde dingen moet ik meer doen eer dat ik dat rondkrijg. En uiteindelijk voor dezelfde job of voor dezelfde taak of voor dezelfde omschrijving moet ik mij meer inspannen, eigenlijk voor hetzelfde.” (Vader 3)

Ook op politiek niveau kunnen participanten de ervaring hebben dat ze een minderwaardige positie bekleden in de maatschappij. Een bepaalde participant nam actief deel aan de gemeentelijke verkiezingen en stelde in die context vast dat de dominante groep eerst gehoord wordt en dat mensen met een andere etnische achtergrond pas nadien volgen.

“Wij worden, ik kan concrete beslissingen geven van, over zelfs een gekozen politicus die, waar ik zeg van kijk, ik heb ook, ik heb ook actief mee gedaan met die mensen, die altijd bijvoorbeeld een dossier klaarleggen en het voorleggen en het proberen door te draaien in hun partij, in hun volledige... of fiscus als ik het zo mag noemen, dat ze altijd moeten wachten van de laatste beslissing, dus politiek nee. Nee, Vlamingen eerst. Dat is, dat is de situatie. Spijtig genoeg.” (Vader 4)

De interviews tonen dat de ouders hun kinderen reeds op voorhand inlichten over hun startpositie in de Belgische maatschappij. Ze willen hun kinderen namelijk voorbereiden op het feit dat zij meer inspanningen moeten leveren om een gelijkwaardig maatschappelijk niveau te kunnen verwerven. Bovendien blijkt hun (sociaal geëngageerde) gedrevenheid mee bepalend te zijn voor de mate waarin etnische minderheidsleden zich geaccepteerd voelen in de huidige samenleving.

“Op sommige vlakken moet ge eigenlijk denken van kijk als vreemdeling in België start ge eigenlijk met 1-0 achterstand, snapt ge? Ge moet altijd dubbel zo hard werken om iets te bereiken en met dat gedachte, mijn vader heeft dat ook vaak tegen mij gezegd, kijk als vreemdeling in België moet ge wel... moet ge twee keer zo hard werken als... als de niet-vreemdeling dan om hetzelfde te bereiken. Ja, snap je? Ge moet u meer bewijzen om... om geaccepteerd te worden zagezegd. Met die gedachte zijn we eigenlijk een beetje opgevoed.” (Zoon 1)

“Jullie generatie weet ook nu van kijk anderstaligen, die zitten ook op een ander niveau, die leren dus ze studeren, ze zijn afgestudeerd, universiteit of andere niveaus, hogescholen, op de werkvloer hebben ze ook een ander niveau, beter niveau dan een gewone arbeider. En, en dat zien ze, dus die maatschap..., die generatie ziet dat. Maar de vorige generatie aanvaardt dat nog altijd niet. En, dat is de oneerlijkheid.” (Vader 4)

Percepties over de transparantie van de etniciteit

Het volgende subthema handelt over de verwachtingen die participanten hebben over de transparantie van hun etnische achtergrond in de Belgische samenleving. In eerste instantie erkennen alle participanten dat hun etnische achtergrond hoofdzakelijk onthuld wordt door hun uiterlijk voorkomen en hun etnisch diverse naam. Vervolgens geven ze aan dat bepaalde mensen deze, in wezen neutrale, factoren hanteren als evaluatiecriteria. Naargelang hun beoordeling volgt dan een specifieke behandeling.

“Gediscrimineerd of niet eerlijk behandeld. Ja, ik heb een zwarte kop, dus dat is al, dat is al een beeld hier in België. Spijtig genoeg. Wij leven al zo lang, wij zijn zo goed geïntegreerd in de maatschappij, maar spijtig genoeg zijn er altijd mensen die ons eerst bekijken en dan op die manier de punten geven, ik zal het zo zeggen.” (Vader 4)

De participanten voelen dat de meest basale, interpersoonlijke interacties een andere invulling krijgen, omwille van hun etniciteit. Zodra de etnische achtergrond zichtbaar wordt, komt als het ware een andere verhouding tot stand. Echter, de taal lijkt in sommige gevallen te fungeren als een compensatiemechanisme. Indien etnische minderheidsleden de taal machtig zijn, ondervinden ze quasi geen moeilijkheden. Het feit dat ze hun etnische achtergrond niet kunnen verstoppen impliceert bovendien dat dergelijke ervaringen een dagelijkse realiteit betekenen.

“Als ik gewoon babbel tegen iemand, dan is dat geen probleem, maar als mijn naam wordt gelezen of als ze mij zien, geeft dat natuurlijk altijd een beetje een andere indruk. (...) Als ze mij zien, geeft dat een andere reactie, als ze mij horen praten is dat weer een andere reactie ja... Op welke manier? Mag ik daar nog wat over doorvragen? Als u zien denken ze ah ge zijt een vreemdeling, ja soms een keer ja durven ze dat wel eens zeggen en als ik begin te babbelen, ah ge spreekt heel goed Nederlands, zeggen ze dan, ge zou dat niet zeggen dat ge dan een vreemdeling zijt”. (Moeder 2)

Ten slotte, de participanten verwachten dat de effecten van hun etniciteit zich eveneens strekken tot de arbeidscontext. Zo merkte een participant op dat de authenticiteit van bepaalde controleprocedures varieert naargelang de naam van het bedrijf. Daarnaast vrezen sommige adolescenten dat hun naam een invloed zal uitoefenen op hun aanwervingskansen. Het is zelfs mogelijk dat deze assumpties op lange termijn een weerslag hebben, aangezien ze een zekere angst voor de toekomst induceren.

“Dus vroeger moest ik nu zeggen, wij noemen nu *naam Turks bedrijf*, een Turks nutsbedrijf, ja ge hebt dan natuurlijk een *naam Belgisch bedrijf*, ja dat zijn Belgen. Snapt ge? ‘Laat die mannen maar doen’. Ik weet dat die zelfs op bepaalde werven zonder vergunning starten, snapt ge? Als ik dat doe, een uur later ligt dat stil.” (Vader 3)

“Want ook later op de werkvloer, ja ge weet dat niet als ge op sollicitaties gaat, gaan ze u misschien zelfs niet vragen als ze uw naam zien.” (Dochter 4)

De confrontatie met vooringenomenheden

In vier van de vijf interviews spreken de participanten over vooroordelen. Vaak gaat het om een veralgemening van enkele, specifieke incidenten naar de gehele etnische groep, waardoor elk lid van deze groep hier mogelijks onder lijdt. De manier waarop deze standpunten overgebracht worden kunnen bovendien extra leed berokkenen.

“Dus dat wordt eigenlijk rap gezegd van het zijn de vreemdelingen die hen niet laten vaccineren. Het is ook een vreemdeling. Zij hoort er eigenlijk bij, dus dat is eigenlijk zo veralgemenen eigenlijk, maar op een hele racistische manier ook uitdrukken, zodat het eigenlijk wel wat pijnlijk kan overkomen.” (Moeder 5)

In quasi alle gevallen verwijzen de participanten naar de blik van de interactiepartner om aan te tonen dat hij of zij beschikt over bepaalde vooringenomenheden. Dit doet vermoeden dat de (fysieke) reactie van de ander fungeert als een criterium om de mate waarin iemand bevooroordeeld is in te schatten.

“Ik had wel zo één leerkracht waar dat ik wel direct doorhad dat ze dat niet graag te maken had met allochtone kindjes, want gewoon de blik zelf, ge voelt dat zo aan dat ze, dat ze zo al wat vies beginnen kijken naar de ene, naar het ene kind en het andere is dan zo doodnormaal en super vriendelijk.” (Dochter 5)

Opnieuw verwijzen enkele participanten naar de transparantie van hun etniciteit, ditmaal als specifieke katalysator van de vooroordelen. Zij achten het onrechtvaardig dat hun uiterlijk voorkomen dermate bepalend is voor de ideeën die anderen over hen weerhouden en dus ook voor de interacties die zij aangaan. Echter, de etnische minderheidsleden beseffen dat ze zichzelf kunnen verdedigen door middel van de taal. Zodra zij een helder weerwoord bieden, stellen ze vast dat zij bepaalde vooringenomenheden doorbreken en een deel van hun autonomie herwinnen.

“Bij mij is soms mijn hoofddoek meestal een probleem. Ik word dan zo eerst zo raar bekeken en als ik dan kan goed praten, of ik kan zo met mensen, ge kunt in contact komen, dan zien... kijken die iets anders. (...) Er zijn mensen die hebben vooroordelen tegenover andere mensen, heel veel. Dat vind ik ook niet goed. Want ik kan een hoofddoek dragen of niet, maar die mensen weten van buiten niet hoe dat ik ben.” (Moeder 4)

“Als ik ergens in een vergadering kom, is dat eerst, de eerste blik is altijd ja we zullen die maar niet laten spreken, die gaat er niet veel van kunnen uitleggen en doen. En ik blijf dan luisteren. En als ik dan begin, dan zwijgen ze, dan luisteren ze, dan durven ze zelfs geen antwoord niet meer geven, omdat ik weet wat ik doe, weet wat ik zeg, wat is altijd die blik is er altijd spijtig genoeg.” (Vader 4)

Een bepaalde persoon verduidelijkt dat de blik van de ander niet alleen vooroordelen signaleert, maar evenzeer informatie biedt over de mate waarin men al dan niet aanvaard wordt door een individu. Bovendien is dit een unieke ervaring die als het ware uitsluitend voorbehouden is aan leden van een etnische minderheidsgroep. Dit wijst met andere woorden op een discrepantie in de percepties van etnische minderheidsleden en de ervaringen van de dominante groep.

“Wat ik nu vertel, gij gaat dat eigenlijk nooit een slechte ervaring of gij gaat mij misschien niet 100% begrijpen, ge probeert u eigenlijk in mijn plaats te zetten, maar gij gaat geen onderscheid kunnen maken tussen mensen die u eigenlijk aanvaarden en mensen die u niet aanvaarden, want die blik, die blik zegt eigenlijk al heel veel. Jullie zien dat niet, maar wij wel.” (Moeder 5)

Ten slotte gaat één participant uitgebreid in op de gepercipieerde oorzaak en consequenties van deze vooringenomenheden. Hij verklaart hun ontstaan en instandhouding op basis van een algemeen gebrek aan openheid voor diverse culturen. Vervolgens veronderstelt hij dat deze vooroordelen concrete oneerlijkheidspercepties in de hand kunnen werken, die samengevat worden onder de term ‘discriminatie’.

“Dus voelen we ons gediscrimineerd? Ik zou niet echt zeggen gediscrimineerd, maar we merken wel dat er niet echt openstaat voor de verschillende culturen, waardoor dat wij vooroordelen kweken, waardoor dat we met vooroordelen zitten en dat dat misschien zo doorgegeven wordt en de aanleiding misschien kan vormen naar discriminatie. En dat denk ik.” (Zoon 3)

Bestaande assumpties bij de minderheidsgroep

Dit onderdeel handelt over de subjectieve interpretaties die etnische minderheidsleden maken. Het zijn aannames over andermans gedrag die niet per definitie stroken met de realiteit, maar die mogelijks wel een invloed hebben op de eerlijkheidspercepties. Deze assumpties kunnen ingedeeld worden volgens hun connotatie (positief of negatief). Een eerste categorie kenmerkt zich door een overwegend negatieve invulling, waardoor ze vermoedelijk eerder gepaard gaat met ongunstige eerlijkheidsinschattingen.

“Ik weet nog dat ik voor het vak wiskunde, een leerkracht op school, die had, wij hadden een toets. Ik dacht dat het een *bewijsje* was of zoiets dat we moesten leren en een test daarover. Ik had een komma vergeten en dat was dan een minpunt, terwijl dat al de rest gebuisd was voor diezelfde toets. Ik had alles eigenlijk correct, maar toch wou hij geen tien geven, dus dat dat zag hij niet zitten, ik als Turkse die dan het wel gedaan heeft in heel de groep... Nee dat was voor hem echt niet te aanvaarden.” (Moeder 2)

Tot diezelfde categorie behoren ook algemene vooronderstellingen over het dominante maatschappelijke kader. Concreet geven zij iets weer van de eisen die

etnische minderheden percipiëren binnen de samenleving. Zij hebben namelijk de ervaring dat ze zichzelf (meer) moeten bewijzen en dat anderen hen voortdurend willen betrappen op fouten. Onderstaande interacties tussen ouders en hun kinderen illustreren bovendien dat deze assumpties doorgegeven worden aan de hand van socialisatieboodschappen.

“Moeder: Ge moet iets extra’s hebben eigenlijk altijd. Dochter: Dat is zo eigenlijk een basis dat ge meekrijgt vanuit u geboorte zeg maar dat als ge hier zijt dat ge u altijd sowieso moet bewijzen.” (Moeder 2 en dochter 2)

“Dochter 5: Ge hebt zo het gevoel dat ge u 200% moet bewijzen. Moeder 5: Inderdaad, inderdaad, dat is eigenlijk zo frustrerend, ge moet u altijd veel meer bewijzen dan een doorsnee mens... (...) Maar ze wachten ook op je fout, dat is zo. Dat gevoel heb je dan van ze wachten op een fout. Ik moet hier echt mij goed concentreren, ik mag geen woord of geen letter verkeerd uitspreken, want ze gaan beginnen lachen en het is ook iedere keer zo.” (Dochter 5 en moeder 5)

Ten slotte, onderstaand fragment valt evenzeer binnen deze klasse. Het onderscheidt zich echter van het voorgaande, omdat het belang van de taal nogmaals aangestipt wordt. Etnische minderheidsleden hebben reeds lange tijd ervaren dat de taalbeheersing een cruciaal ijkpunt vormt. Nu blijkt dat zij in sommige gevallen veronderstellen dat de dominante groep het gebrek aan taal misbruikt om macht uit te oefenen op de zwakkere individuen. Ook het uiterlijk voorkomen speelt hierbij een rol, aangezien het de etniciteit signaleert.

“En jammer genoeg zijn er zoveel mensen die het eigenlijk, soms u zo aanpakken, ze zien van het is een andere, het is een allochtoon, ik kan hier eigenlijk, van bepaalde leeftijd, ik kan hier eigenlijk alles zeggen, want ze begrijpt mij niet.” (Moeder 5)

De volgende aannames wijzen eerder op positief gekleurde, genuanceerde interpretaties over de meerderheidsgroep. Eén participant benadrukt dat oneerlijke ervaringen zelden het gevolg zijn van kwaadwillige intenties. Bovendien erkennen twee adolescenten de verscheidenheid aan individuele karakters binnen deze groep en trachten ze zichzelf te behoeden voor foutieve veralgemeningen.

“Hetgeen dat ik eigenlijk wou zeggen over, dus de oneerlijkheid dat is, dat zijn echt, de slechte bedoelingen zijn er heel weinig, eerlijk gezegd, dus dat voel ik zelf ook aan.” (Vader 4)

“Niet alle bruine mensen zijn dezelfde. Dus op dezelfde manier kijken we naar jullie.” (Zoon 1)

“Ik heb zo nooit het gevoel gehad van ja ze gaan, bijvoorbeeld ik ben zo al op sollicitatie geweest met een jongen samen en dat was een rasechte Vlaming, zo zal ik het noemen, en wij waren, dat was voor een callcenter voor in de zomer alleen en we werden allebei aangenomen, maar ik had op dat moment ook niet gevoel van als ze iemand gaan aannemen, zal hij het wel zeker zijn.” (Dochter 4)

Context: regionale en generatieverschillen

Ten slotte, de concrete verwachtingen en eerlijkheidspercepties van de participanten variëren naargelang de specifieke context waarin ze zich bevinden. Zo wordt herhaaldelijk aangehaald dat West-Vlaanderen minder ontvankelijk is voor etnische minderheden in vergelijking met andere provincies. De participanten rapporteren bovendien dat gemeentes en landen eveneens duidelijke verschillen tonen in termen van solidariteit.

“Ik werk telkens met contracten en onze huidige contracten van het bedrijf zijn in West-Vlaanderen en in West-Vlaanderen is het ook heel landelijk. En als wij een beetje, ik zeg zomaar iets, buiten het centrum werken, waar ook minder allochtonen zijn en dergelijke, dan bekijken ze u van ja, kijk dat is een vreemde mens of dit of dat. (...) In Nederland zie je dat het beste, want ik heb ook veel in het buitenland gewerkt, gelijk in Nederland, Frankrijk op dat vlak zijn die verder dan België, eerlijk gezegd. Daar is het nog meer multicultureel, die samenleving is nog, heeft daar nog een betere band dan in België, dat wel.” (Vader 1)

“In West-Vlaanderen merken wij wel dat ze veel minder geneigd zijn om met allochtonen samen te werken. Maar dat is gekend en dat is nog altijd zo. (...) Maar wij zitten al, naar mijn gevoel, al een beetje in een asocialer land. België is niet zo, dan vind ik in die optiek vind ik Holland veel plezanter. Ik kom heel graag in Holland. Dat is echt waar.” (Vader 3)

“Wij mogen nog blij zijn dat we in *naam gemeente* wonen, want *naam gemeente* is een gemeente, waar dat echt dus de eerlijkheid, de oneerlijkheid, het anderstalige allemaal weinig gediscrimineerd wordt, dus we leven in een mooie gemeente, een goede gemeente. Echt. Dus iedereen, iedereen leeft hier goed. Maar ik, wij doen, ik ken heel veel delen van België omwille van mijn werk en overal, buiten *naam gemeente* is het, is het veel veel erger.” (Vader 4)

Ook het tijds kader wordt beschouwd als een relevante contextfactor en geeft mee vorm aan de eerlijkhed percepties van etnische minderheidsleden. Het concrete interviewformat illustreert op dit punt haar meerwaarde, aangezien het toeliet om de ervaringen van twee generaties in kaart te brengen. Zowel de ouders als de adolescenten stellen een positieve evolutie vast. De laatste jaren treedt de Belgische maatschappij toleranter op ten aanzien van etnische minderheidsleden. Dit resulteert in discrepanties tussen de ervaringen van ouders en hun kinderen in termen van frequentie en ernst. De adolescenten erkennen dat de levensomstandigheden van hun (voor)ouders erbarmelijk waren.

“Ik had zo meer het gevoel van dat discriminatie eigenlijk in onze generatie zeg maar zo meer al taboe precies begon te worden.” (Dochter 2)

“Wij zijn ook wel een nieuwere generatie en de jongere personen zijn er denk ik ook iets beter in dan de oudere generatie.” (Dochter 4)

“Dus de jongere generatie, ik voel dat dat meer contact is tussen de jongeren, meer, dat respect is er altijd, maar dat is een ander respect, dus jullie, jullie generatie weet ook nu van kijk anderstaligen, die zitten ook op een ander niveau, die leren dus ze studeren, ze zijn afgestudeerd, universiteit of andere niveaus, hogescholen, op de werkvloer hebben ze ook een ander niveau, beter niveau dan een gewone arbeider. En, en dat zien ze, dus die maatschap, die generatie ziet dat. Maar de vorige generatie aanvaardt dat nog altijd niet. En, dat is de oneerlijkheid. “ (Vader 4)

Thema 4: Attributies

De oorzaken waaraan de oneerlijke ervaringen toegeschreven worden zijn een belangrijk thema voor de participanten. Hoewel enkele etnische minderheidsleden veronderstellen dat het motief onderliggend aan oneerlijke behandelingen gelinkt is aan hun etniciteit, neemt ongeveer de helft van de participanten alternatieve drijfveren in

overweging. Bovendien blijkt dat de attributies geen statisch, maar een dynamisch gegeven vormen. De participanten geven namelijk aan dat hun attributies een andere invulling kunnen krijgen tijdens socialisatiegesprekken, onder meer omdat hun perspectief uitgedaagd wordt door de overige gezinsleden. Deze observatie kan de hypothese dat eerlijkheidspercepties onderhevig zijn aan verandering in zeker zin ondersteunen.

Ondanks de overlap met het subthema 'Bestaande assumpties bij de minderheidsgroep', zijn beide thema's duidelijk te onderscheiden van elkaar. In tegenstelling tot de attributies, zijn de assumpties reeds aanwezig voorafgaand aan een specifieke interactie. Bijgevolg is het mogelijk dat zij, onafhankelijk van een concrete behandeling, alvast vormgeven aan de eerlijkheidspercepties. De percepties van de etnische minderheidsleden zijn in dat geval voornamelijk gebaseerd op hun verwachtingen. Aangezien de attributies volgen op de confrontatie met een oneerlijke behandeling, kunnen zij pas daarna specifieke eerlijkheidspercepties in de hand werken. Ter verduidelijking, de aanname dat leerkrachten geen maximale score willen toekennen aan etnische minderheidsleden (zie 'Bestaande assumpties bij de minderheidsgroep') kan reeds ongunstige eerlijkheidspercepties bestendigen, ook al heeft deze situatie zich niet voorgedaan. Echter, indien men de behaalde score op een toets toeschrijft aan de etniciteit, dan kan deze gebeurtenis na het attributieproces mee vormgeven aan de eerlijkheidspercepties.

Een etnische invulling

Soms gaan etnische minderheidsleden ervan uit dat hun etniciteit de oorzaak is van oneerlijke interacties en/of behandelingen. Enkele participanten benoemen de reactie van de ander quasi automatisch als een aversie voor de etnische achtergrond. Onderstaande tekstfragmenten illustreren bovendien dat deze attributies een zekere rigiditeit en zwart-wit denken vertonen. Een mogelijke hypothese is dat deze denkfouten de bestaande opvattingen in stand houden.

“Er zijn mensen die niet anders willen dan met ons werken en ge hebt mensen die ons gewoon niet meer willen zien of horen. En heeft dat dan ook te maken met uw etniciteit, denkt u? Ja ja, het gaat hem vooral daar om.” (Vader 3)

“Onlangs zag een collega mij en die verschoot er waarschijnlijk van en ge moet gij ook niet denken dat ze eigenlijk tegen mij vragen van ik heb u gezien, draagt gij een

hoofddoek? Skippen, skippen. Niet op ingaan. Dan heb ik zoiets van zo erg, zo erg. Ik doe dat al jaren, ge ziet mij eigenlijk recent en ge weet dat er eigenlijk niets veranderd is. Maar toch neemt gij afstand van mij, omdat ik eigenlijk een simpele zomermuts aanheb. Snap je, dat is puur, het gaat niet over, ge wordt echt totaal anders aangepakt. (...) Ik heb die doek, dat is eigenlijk een muts, geen doek, aan, maar dat maakt u totaal een andere persoon. Buiten ook, ge krijgt totaal andere reactie van mensen die u niet kennen, ook van als je zo buiten komt is het gewoon al gewoon in Nederlands en alles is oké en dergelijke. Maar als ik met dat kapje eigenlijk buiten kom en naar hetzelfde, totaal een andere aanpak. Ze tasten eerste af, ze tasten eerst van oké ja of nee, en dan beginnen ze dan normaal te doen, omdat ze zien dat ge eigenlijk ook normaal zijt.” (Moeder 5)

Ook in de werkcontext kunnen deze attributies een rol spelen. Aangezien een bepaalde participant vermoedt dat haar werkcontext een gebrekkige informatieoverdracht zal toeschrijven aan haar etniciteit, heeft zij de ervaring dat ze zich meer moet inzetten. Dit suggereert dat de attributies mogelijks een invloed uitoefenen op het functioneren van deze participant. Daarnaast verduidelijkt ze dat deze attributies niet alleen van belang zijn in interacties met klanten en/of patiënten, maar evenzeer in het contact met vertrouwde collega's.

“Want het gaat rap gezegd worden van ja ze heeft haar uitleg niet correct gegeven of dat was niet duidelijk. Maar het gaat niet over dat ik eigenlijk onduidelijk was of dat ik eigenlijk niet kan uitleggen of juiste woorden kan gebruiken, maar dat gaat soms gewoon over dat die mensen eigenlijk heel veel informatie krijgen dat ze het gewoon niet meer kunnen capteren. Maar dat wordt rap gezegd van het is omdat zij mij uitleg gegeven heeft of gewoon om dat gedacht voorkomen bij collega's moet ik mij echt wel veel meer inzetten en zot vermoeid, het is echt ongelooflijk vermoeiend.” (Moeder 5)

Ten slotte, het gespreksmateriaal illustreert dat één participant een duidelijk onderscheid maakt tussen (de invloed van) de nationaliteit en de etniciteit. Concreet wijt ze de moeilijkheden waarmee ze geconfronteerd wordt toe aan haar etniciteit en niet zozeer aan haar nationaliteit. Zij meent namelijk dat andere minderheidsgroepen minder problemen ervaren, omdat ze nog steeds etnisch verwant zijn aan de Belgische gemeenschap.

“Het is niet omdat we alleen van andere land komen, dat is ook puur omdat we moslims zijn. Dat is eigenlijk volgens mij het grootste probleem, want een Italiaan, een Spanjaard maakt dat allemaal niet mee, maar als een moslim, dat is het probleem. Dat is het grootste probleem.” (Moeder 5)

Een invulling die niet gerelateerd is aan de etniciteit

In vele gevallen nemen de participanten ook niet-etnische attributies van oneerlijke ervaringen in overweging. Bepaalde interviewfragmenten suggereren dat de etnische invulling als automatische gedachte opduikt, maar mogelijks onderworpen kan worden aan een beredeneerd reflectieproces. Een mogelijke hypothese is dat de socialisatiegesprekken hierbij een rol spelen (zie verder).

“Persoonlijk zou ik meestal zoets denken van ja, wat kan er hier zijn dat die mensen mij niet hebben aangenomen? Is dat... misschien is dat puur omdat ik gewoon niet... omdat ik geen kwaliteiten genoeg had voor dat werk, misschien is dat racistisch, kan ook.” (Zoon 1)

“Ze willen wel weten van, ja, ge hebt toch een anderstalige achtergrond en hoe komt het dat ge zo goed Nederlands praat en kunt ge uw thuistaal ook nog zo goed? Die vragen komen er altijd bij kijken. Dat vind ik altijd wel raar, want soms denk ik zo, van ja moest ik in die situaties zijn en als dat iemand is die je leert kennen... misschien is het ook gewoon uit nieuwsgierigheid dat je dat vraagt en niet meteen met slechte bedoelingen.” (Dochter 4)

Vaak zijn de onderliggende motieven van iemands gedrag onbekend. Echter, in uitzonderlijke gevallen kunnen de specifieke drijfveren toch zichtbaar worden. Een bepaalde participant werd bijvoorbeeld geconfronteerd met een discriminerende uitspraak van een klasgenoot. Achteraf bleek dat deze klasgenoot opgroeide in een gezin met een uitgesproken gedachtegoed. Hoewel de aanvankelijke attributie een louter etnische invulling kreeg, vindt de participant het helpend om te weten dat dit gedrag voortkomt uit een socialisatieproces. Bovendien lijkt hij deze informatie mee te nemen in zijn attributies, waardoor hij de gevallen uitspraak beter kan kaderen en een plaats kan geven. Het besef dat discriminatie gesocialiseerd wordt, lijkt voor deze participant een geruststellend effect te hebben. Ten slotte wijst dit voorbeeld op het dynamische, variabele karakter van de attributies.

“Dat kan met zijn thuissituatie ook te maken hebben. Ik weet bijvoorbeeld later, later heeft die dat dan wel gezegd, ik ben daar pas heel wat later achter gekomen, in het zesde middelbaar, dat die bijvoorbeeld thuis heel zo extreem rechts en nationalistisch zijn en dat de ouders ook op Vlaams Belang en zo stemmen en dan denk ik, dan legt ge meteen een link van ja eigenlijk komt dat niet vanuit u, maar dat komt eigenlijk vanuit die thuissituatie en waarschijnlijk dat er thuis wordt gesproken en krijgt hij dat waarschijnlijke zo mee.” (Zoon 3)

Vervolgens lijkt het attributieproces een plaats te krijgen in en mogelijks onder invloed te staan van de socialisatiegesprekken tussen ouders en hun kinderen. Zo maande een bepaalde vader zijn kinderen doelbewust aan om zich niet schuil te houden achter discriminatie. Opnieuw bewijst het specifieke interviewformat haar toegevoegde waarde, aangezien er evenzeer informatie verkregen werd over de attributies van de adolescenten. Bijgevolg is het mogelijk om te exploreren of de socialisatieboodschappen van de vader mee vormgeven aan het attributieproces van zijn zoon. Het eerste fragment (zie ‘Zoon 1’) onder dit subthema lijkt deze hypothese in zekere zin te bevestigen. De zoon overweegt namelijk meerdere interpretaties en gaat niet meteen uit van een discriminerende insteek.

“Ik heb dat ook altijd zo overgebracht naar mijn kinderen, wij mogen nooit niet gaan achter schuilen ja dat is een racist, hij doet dat erom of hij laat me links liggen of rechts liggen... (...) Ik heb dat ook naar mijn kinderen proberen overbrengen, van ge moet u nooit gaan schuilen achter racisme. Ik vind dat niet correct.” (Vader 1)

Onderlinge evaluatie van de attributies

De socialisatiegesprekken dienen niet alleen om bepaalde attributies in de hand te werken, maar evenzeer om de initiële interpretaties van oneerlijke ervaringen onderling te evalueren. De overige gezinsleden proberen in dit geval een neutrale houding aan te nemen en de persoon als het ware een spiegel voor te houden. Uit de interviews blijkt dat het eventuele aandeel van het betrokken gezinslid ook wordt beoordeeld.

“Dat wordt gewoon besproken en dan zeggen wij van, wij proberen het ook een beetje neutraal te bekijken van is... ligt het nu aan mij of aan mijn broer of mijn zus of zo of ligt het aan de overkant en dan proberen wij dat zo een beetje in te schatten en te zeggen van nee, deze keer zijt gij in fout, of ah ja er is hier iets mis.” (Dochter 2)

Voor de participanten zijn deze evaluatiegesprekken belangrijk. Ze erkennen namelijk dat bepaalde gebeurtenissen negatieve interpretaties kunnen installeren die niet noodzakelijk overeenstemmen met de werkelijkheid. Bijgevolg kunnen de perspectieven van de overige gezinsleden nuttig zijn om de attributies aan de realiteit te toetsen, aangezien zij de gebeurtenissen met een zekere afstand bekijken. Hoewel de socialisatiegesprekken primair gericht zijn op het evalueren van de subjectieve interpretaties en het eventueel aanreiken van alternatieven, krijgen de gezinsleden de vrijheid om individueel te bepalen wat ze hier al dan niet uit meenemen. Toch besluiten de participanten dat deze gesprekken een onvermijdelijke invloed hebben.

“Het is echt van ja leg uit wat er is gebeurd. Want ja soms kan dat zijn dat dat bijvoorbeeld op u zo afkomt terwijl als je de situatie echt een keer opnieuw beluistert, weet ge van nee in principe gij voelt het zo aan, maar eigenlijk is het niet zo, zodanig dat we ook elkaars ervaringen dan onderling kunnen aan elkaar vertellen, zodanig dat iedereen er een beetje zijn eigen ding onder kan uithalen wat voor hem goed of slecht is. Ja, het bekijken van de situatie is altijd door ergens anders of met iemand anders, dat gaat altijd een andere invloed geven.” (Dochter 2)

Onderstaand fragment illustreert dat de adolescenten de onderlinge conversaties over oneerlijke interacties en de bijbehorende attributies positief ervaren. Het feit dat de gezinsleden een objectieve, neutrale houding aannemen lijkt een meerwaarde te bieden voor hen. Eén participant geeft uitdrukkelijk aan dat zij geen wijzigingen zou aanbrengen aan de manier waarop deze dialogen verlopen.

“Maar ook vooral omdat we objectief blijven tijdens dat, als jij uw mening geeft over wat ik vertel, dan zijt ge ook objectief en ook omgekeerd, daarom dat ik niet echt iets wil veranderen, want ik doe tijdens het gesprek al mijn best om het zo juist mogelijk aan te pakken.” (Dochter 5)

Thema 5: Coping

Ten slotte, een laatste thema handelt over coping. Algemeen is coping de emotionele en gedragsmatige wijze waarop individuen omgaan met moeilijkheden en stressoren. Uit de interviews blijkt dat ouders hun kinderen doelgerichte technieken aanreiken om de confrontatie met oneerlijke ervaringen en het bijbehorende lijden te hanteren. Deze strategieën verschillen naargelang het moment waarop ze precies aangewend worden en volgens het specifieke doel dat de ouders vooropstellen.

Dit thema komt duidelijk naar voor in het verkregen gespreksmateriaal, maar kent eveneens een theoretische grondslag. Zoals eerder vermeld omvat het etnisch-raciaal socialisatieproces vier onderliggende componenten, met name culturele socialisatie, voorbereiding op vooringenomenheid, bevordering van wantrouwen, en egalitarisme en stilte inzake ras (Hughes et al., 2006). Er bestaan duidelijke overeenkomsten tussen voorbereiding op vooringenomenheid en het thema coping. In beide gevallen bezorgen ouders hun kinderen een arsenaal aan mogelijke, effectieve tools voor eventuele aanvaringen met discriminatie en andere oneerlijke ervaringen.

Anticiperende coping

Aangezien de ouders verwachten dat hun kinderen per definitie geconfronteerd zullen worden met oneerlijke ervaringen, is een eerste doel van de socialisatieboodschappen over coping om hen hierop voor te bereiden. In eerste instantie waarschuwen de ouders hun kinderen dat zij meer moeten opletten dan leden van de meerderheidsgroep. Vervolgens reiken ze hen op voorhand mogelijke strategieën aan om zichzelf te kunnen verdedigen.

“Dan was mijn doel om te kunnen uitleggen dat de ervaringen van ‘kijk kids, wij moeten sowieso twee keer meer opletten dan andere mensen en wij moeten opletten wat we zeggen, wat we doen’. (...) En op die manier probeer ik dan over te maken van ‘kijk, wij zijn goed, wij kunnen en wij kunnen overgaan tot ons niveau wat dat we willen bereiken’.” (Vader 4)

“Maar langs de andere kant heb je zoiets van jongens we gaan dat bespreken dat gij u eigenlijk op correcte manier kunt verdedigen.” (Moeder 5)

Drie van de vijf ouders vinden het belangrijk om een positieve eindboodschap mee te geven aan hun kinderen. Ze willen namelijk geen doembeeld installeren, maar hun kinderen eerder motiveren om hun best te doen en zichzelf te bewijzen. De adolescenten achten deze voorbereidende gesprekken noodzakelijk in functie van hun toekomst. Zo zijn ze op voorhand ingelicht over wat ze precies kunnen verwachten in de samenleving en kunnen ze hun inspanningen hierop afstemmen.

“Ik denk gewoon eerder dat wij ook beseffen, zoals hij ook al een paar keer heeft gezegd dat we inderdaad wel twee keer moeten opletten en dat inderdaad, er wordt, meestal wordt er wel gezegd van ‘gij gaat misschien twee keer zo hard moeten werken

om dan hetzelfde te kunnen bereiken', dat we dat gewoon, het is hard om aan te horen op een jongere leeftijd, maar ge moet dat ergens ook wel beseffen om dan uw toekomst daar naartoe te plannen." (Dochter 4)

"We hebben nooit conversaties gehad van 'je gaat dat toch niet mogen doen dus begin er niet aan' dat, dat is nooit niet geweest. Maar je moet wel...

Vader: Nee, het heeft zelfs iets positiefs, hè? Doe het twee keer en bereik het gewoon.

Dochter: Eerder in die zin, het is niet ja, het werd wel aangehaald van het kan wel zijn dat dat gebeurt, maar dat betekent niet dat ge het niet gaat kunnen. Het was eerder om ook ergens aan te moedigen, maar ook wel bewust te zijn van het bestaat wel." (Dochter 4)

"Mijn vader heeft dat ook vaak tegen mij gezegd 'kijk als vreemdeling in België moet ge wel... moet ge twee keer zo hard werken als... als de niet-vreemdeling dan om hetzelfde te bereiken'. Ja, snap je? Ge moet u meer bewijzen om... om geaccepteerd te worden zozegd. Met die gedachte zijn we eigenlijk een beetje opgevoed. Maar ge moogt... snapt ge... ge moet niet negatief gaan denken

Vader: Nee, ge moet altijd in de positieve zin gaan denken, als het ook negatief is, moet je er het positieve uithalen voor een positieve vooruitgang te boeken." (Zoon 1 + Vader 1)

In deze anticiperende gesprekken wordt het belang van de taal reeds onderstreept. Aangezien de ouders een associatie hebben vastgesteld tussen de taal- en communicatievaardigheden enerzijds en de mate waarin men zichzelf al dan niet kan verdedigen anderzijds, manen ze hun kinderen aan om voldoende aandacht te besteden aan de taalontwikkeling. Dit zal hen namelijk in staat stellen om voor zichzelf op te komen tijdens confrontaties met oneerlijke ervaringen.

"Vooral voor het schoolgaande heb ik altijd tegen mijn kinderen gezegd 'zie dat ge de taal goed beheerst zodanig dat ge altijd goed op uw voeten kunt staan voor als er iets is dat oneerlijk is'. Dus dat je u kunt verstaanbaar maken en dat ge kunt zeggen van kijk nee, dat klopt niet. Want als je de taal niet goed kent en ook niet kunt spreken, kun je ook degene dat... de leerkracht of een andere leerling kan van alles zeggen maar ge moet u kunnen bewijzen dat dat niet waar is en daarvoor moet ge vlot kunnen spreken. Dus dan heb ik altijd proberen mee te geven aan mijn kinderen 'sta zeker en vast altijd goed in uw voeten en als er iets is dat niet klopt, dat niet eerlijk is, ge moet

dat gewoon zeggen, ge moet daar niet over zwijgen'. (...) Maar dat is het echt het meeste dat ik probeer mee te geven van 'verdedig u zoveel mogelijk als er zaken zijn die in, die in de negatieve zin naar u wordt toegeschoven dat niet klopt eigenlijk'. En dus daarbij ook de taal kunnen beheersen." (Moeder 2)

Momentane coping

Daarnaast handelen de socialisatiegesprekken eveneens over strategieën die kinderen kunnen inzetten tijdens een concrete situatie. Ondanks de voorbereiding (zie 'Anticiperende coping') is een directe confrontatie met oneerlijke ervaringen uiteraard niet uitgesloten. In dergelijke gevallen geven meerdere ouders aan dat het belangrijk is om rustig te blijven en een intellectueel weerwoord te bieden.

"Als die mens tegen u echt zwaar uitlacht, ja dan moet gij op een goeie manier, juiste manier, correcte manier kunnen antwoord geven, zodat zij daar spijt van hebben." (Vader 1)

"Ge moet zeker, dat zegt hij wel altijd 'ge moet uw geduld kunnen bewaren'. Hij zegt vroeger had ik dat niet, ik kon meteen mijn frustraties uiten zei hij dan, met een voorbeeld van hem daaraan gekoppeld, maar in mijn geval zegt hij altijd van 'ge moet altijd uw geduld bewaren, want dan gaat ge altijd de sterkste zijn van met de persoon met wie ge in conflict geraakt'." (Zoon 3)

Ook al stellen de ouders een bepaalde aanpak voorop, toch blijkt dat de adolescenten hier een persoonlijke invulling aan geven. Ze zullen de aangereikte suggesties dus niet zomaar overnemen, maar baseren zich op eigen ervaringen om vorm te geven aan hun momentane reacties. Regelmatig verduidelijken de adolescenten dat hun aanpak meer genuanceerd is dan die van hun ouders.

"Mijn vader is dan iets agressief, die zal er dan bijvoorbeeld wel op ingaan maar ik ben van nature uit zo iemand die oké die gaat die frustratie op dat moment hebben, maar die gaat dat niet uiten en dat heb ik dan ook niet gedaan." (Zoon 3)

Een bepaalde adolescent wijst op een mogelijk verband tussen haar natuurlijke (coping) stijl en haar assumpties. Het feit dat ze haar mening durft te verkondigen ondermijnt volgens haar de vooronderstelling dat ze anders bekeken zal worden. Bijgevolg kan het zijn dat de gehanteerde strategie een gunstige invloed uitoefent op de concrete sociale interacties en de wijze waarop deze ervaren worden.

“Ik denk dat ik ook wel mijn mannetje kan staan en dat ik wel altijd antwoorden kan bieden. Als ze iets zouden zeggen, zeg ik ook altijd mijn eigen mening en dat is ook altijd in de klas, met mijn vrienden, ook altijd geweest en iedereen heeft mij altijd zo gekend en... Daarmee heb ik daar niet veel problemen mee gehad, maar moest ik bijvoorbeeld zelf iets, niet zo zelfzeker zijn, ietsje onzekerder zijn, dan zou ik dat wel, zou ik dat misschien wel voelen, maar ik weet gewoon dat ik een antwoord kan bieden op alles, als ze daar iets over zouden zeggen, daarmee heb ik niet het gevoel van ja ze gaan me anders bekijken.” (Dochter 4)

Daarnaast geeft één moeder aan dat ze een andere momentane strategie hanteert naargelang de mogelijkheden van de persoon die oneerlijk behandeld wordt om zich al dan niet te verdedigen. Ter verduidelijking, indien de participant vaststelt dat de oneerlijk behandelde persoon niet in staat is om de schuldige terecht te wijzen, dan zal zij op een directieve wijze interveniëren. Bovendien schrijft ze de intensiteit van haar reactie toe aan het feit dat ze het ingrijpende effect van deze gebeurtenissen precies begrijpt. Dit suggereert dat empathie een versterkende invloed kan uitoefenen op de momentane coping.

“Maar gelijk als mijn mama een ervaring heeft of mijn papa, dan kan ik eigenlijk, dan ben ik eigenlijk, dan kan ik eigenlijk feller reageren. Dan heb ik zoiets van ik moet in hun plaats reageren, dan kan ik eigenlijk veel stouter zijn, maar ik kan echt stout zijn op dat vlak, dus ik ga niet snel kwaad reageren of stout reageren op iets, maar dat is echt een zo’n gevoelige punt bij mij. Dochter: Als je weet dat iemand zichzelf niet kan verdedigen, dan ### (onduidelijk)... Moeder: Je moet dan eigenlijk, je hebt echt het gevoel van ik begrijp je 100%, ik moet je verdedigen.” (Moeder 5)

Coping op lange termijn

Een laatste klasse aan coping strategieën handelt over de specifieke wijze waarop etnische minderheidsleden oneerlijke ervaringen op lange termijn verwerken. De interviews suggereren dat de ouders hierbij de functie van veilige haven vervullen. Concreet schrijft één adolescent de meerwaarde van zijn ouders toe aan hun levenservaring en motiverende boodschappen. Hij vindt deze componenten met name belangrijk voor de individuele verwerking en frustratiereductie.

“Ook al gedraagt ge u heel rustig op het moment dat het gebeurt, bijvoorbeeld ik voel me gediscrimineerd of er wordt dat tegen mij gezegd of ge wordt dat verweten, ook

al gedraagt ge u op dat moment rustig, omdat je vader dat ook meegeeft, omdat ge dat van thuis uit meekrijgt van 'hou u heel rustig', ge gaat nog steeds met die frustratie zitten en of ge dat nu tegen uw vrienden vertelt of niet, tegen uw ouders is dat weer iets anders, omdat je weet van ze staan verder in het leven, ze hebben al meer meegemaakt en meer ervaring daarrond dus je kunt uw frustraties wel bij hen kwijt, bij uw ouders kwijt. En ge weet ook van hoe zij daarop gaan reageren. Ze gaan daar motiverend over spreken niet zo van je moest er maar op slaan of ### (onduidelijk). Maar zij gaan wel dat motiverende factor meegeven tijdens dat gesprek." (Zoon 3)

Verder verwachten de ouders dat hun kinderen lessen trekken uit hun fouten. Indien zij verantwoordelijk zijn voor bepaalde oneerlijke ervaringen, dan menen de ouders dat een bijpassende gedragswijziging op zijn plaats is. Het is duidelijk dat zulke overtredingen niet zomaar getolereerd worden. Om het leerproces in goede banen te leiden hanteren de ouders specifieke socialisatieboodschappen. Onderstaand fragment biedt een treffende illustratie.

"Dus als er iets is dat verkeerd is begrepen, dan zeg ik 'ja de volgende keer luistert ge beter of leest ge het beter om het dan correcter te doen, om dan deze fout niet opnieuw te maken. Dus aandachtiger zijn, gewoon doen wat er eigenlijk wordt gevraagd'. Als zij of hij in fout is van mijn kinderen, niet van 'nee ge zijt goed bezig, laat u niet doen', nee dus gewoon 'als je het niet goed gedaan hebt, verbeter u en de volgende keer gaat zeker wel goed komen'." (Moeder 2)

Daarnaast manen bepaalde ouders hun kinderen aan tot zelfredzaamheid. In overeenstemming hiermee dragen ze hun kinderen niet op om elke oneerlijke ervaring tot in detail te bespreken. In tegenstelling, ze verwachten dat hun kinderen actief en autonoom op zoek gaan naar oplossingen. Zodra hun individuele inspanningen onvoldoende blijken en de ervaringen zich blijven opstapelen, zijn de ouders uiteraard bereid om tussen te komen.

"Eerlijk gezegd wij willen dat ook niet van de eerste keer gaan horen, hè? Dus als je dat ene keer meemaakt, of twee keer zelfs. Maar als dat meerdere keren is, dan wil ik dat mijn kinderen dat komen zeggen, want als je één probleem meemaakt op school of onder uw gemeenschap, dan moet ge dat maar zelf oplossen. Dat kan en dat gebeurt dus wij zijn ook niet van, wij zetten de druk ook niet aan ge moet alles komen uitleggen hier in huis, nee. (...) Maar als zij die problemen hebben en ik wil, wij willen

dat ze dat zelf eerst zelf oplossen, maar dat ze dat niet in huis kunnen gaan brengen van kijk dat probleem is er geweest, ja, als het geen groot probleem is, en ze zijn er groot genoeg voor, dus ze weten wat ze doen.” (Vader 4)

Onderlinge evaluatie van de gehanteerde coping

Ten slotte, tijdens de socialisatiegesprekken worden elkaars coping stijlen geëvalueerd en, indien nodig, alternatieven aangeboden. Hoewel ze op dat ogenblik quasi automatisch reageren, erkennen de participanten dat hun respons eveneens een invloed uitoefent op het verdere verloop van de oneerlijke interactie. Bijgevolg achten ze het zinvol om de objectieve opinie van een buitenstaander te horen, zodat ze bepaalde conclusies kunnen meenemen naar gelijkaardige situaties in de toekomst.

“Dat hij ook weet van als ik bepaalde dingen tegenkom dat ik dat zo aanpak, maar dat hij het misschien anders kan aanpakken of anders zou doen.” (Vader 3)

“Het is gelijk dat ge heel vaak zegt van ‘mama ge overdrijft, hoe doet ge nu? Reageer een keer anders’. Dochter: Bij mij is het ook zo, ik realiseer het niet op het moment zelf, maar als iemand anders mij dan zegt van ja, maar zo moet je eigenlijk ook zelf niet reageren, dan onthoud je dat voor de volgende keer gewoon.” (Moeder 5 + Dochter 5)

Discussie

De vaststelling dat de theorie omtrent het etnisch-raciaal socialisatieproces beperkt blijft tot algemene discriminatie (Hughes et al., 2006) en in die zin onvoldoende rekening houdt met het belang van procedurele eerlijkheid (Leventhal, 1980) leidde tot de volgende onderzoeksvraag: “Welke socialisatieboodschappen over eerlijkhedispercepties hanteren ouders van een etnische minderheidsgroep?”. Vervolgens wordt nagegaan of deze socialisatieboodschappen aansluiten bij de theoretische kaders over etnisch-raciale socialisatie en procedurele eerlijkheid, zoals geconceptualiseerd door respectievelijk Hughes en collega's (2006), en Leventhal (1980).

Hoewel de onderzoeksvraag procedurele eerlijkheid centraal stelde, rapporteerden de participanten dikwijls globale eerlijkhedispercepties die suggereren dat ze discriminatie en oneerlijkheid mogelijks gelijkstellen. Zo wees een vader bijvoorbeeld op een overeenkomst tussen deze componenten. Ze staan volgens hem allebei onder invloed van de transparantie van de etniciteit.

“Gediscrimineerd of niet eerlijk behandeld. Ja, ik heb een zwarte kop, dus dat is al, dat is al een beeld hier in België. Spijtig genoeg. Wij leven al zo lang, wij zijn zo goed geïntegreerd in de maatschappij maar spijtig genoeg zijn er altijd mensen die ons eerst bekijken en dan op die manier de punten geven, ik zal het zo zeggen.” (Vader 4)

Deze bevinding is in strijd met kwantitatief onderzoek dat aantoonde dat etnische minderheden een duidelijk onderscheid maken tussen procedurele eerlijkheid en discriminatie (Dierckx et al., 2021). Zo evalueren etnische minderheden een procedure niet per definitie als oneerlijk na een confrontatie met discriminatie. Het omgekeerde geldt ook. De huidige kwalitatieve bevindingen doen daarentegen vermoeden dat de participanten beide termen door elkaar gebruiken, waarbij oneerlijke ervaringen vaak ook als discriminatie aanvoelen.

In het gespreksmateriaal komen vijf thema's naar voren die te maken hebben met de eerlijkhedispercepties van de participanten. Een eerste thema handelt over de individuele voorwaarden die zij noodzakelijk achten om een eerlijke behandeling te ervaren. Opvallend is dat alle voorwaarden een actieve positie toekennen aan de etnische minderheidsleden. Zij dragen met andere woorden evenzeer

verantwoordelijkheid in het bereiken van een eerlijke behandeling van zichzelf. Dit laatste aspect is cruciaal, aangezien ze hierdoor mogelijks de ervaring hebben dat hun inspanningen meegenomen worden in het beslissingsproces (Thibaut & Walker, 1975) en dat ze dus inspraak hebben (Leventhal, 1980). Zoals eerder vermeld oefenen deze factoren een gunstige invloed uit op de eerlijkheidspercepties. In eerste instantie verwijzen de participanten naar de taal als een belangrijke voorwaarde. Hoewel ze begrijpen dat ze de dominante taal machtig moeten zijn, rapporteren ze een genuanceerde visie. Ze stellen namelijk vast dat deze voorwaarde in bepaalde (arbeids-)omstandigheden te veel gewicht krijgt. Bovendien hebben zij de ervaring dat de meerderheidsgroep onvoldoende rekening houdt met het feit dat de vorige generaties amper kansen kregen om de taal aan te leren. Ten tweede, de participanten erkennen unaniem de nood aan actieve participatie en integratie voor een eerlijke behandeling. Het is met andere woorden voordelig om zich open te stellen voor de Belgische gemeenschap. Een derde voorwaarde sluit aan bij de algemene prestatiegerichtheid van de dominante maatschappij. Quasi alle participanten stellen namelijk vast dat hun inspanningen en bijhorende successen een eerlijke behandeling in de hand werken. Ten slotte ondervinden ze dat het eveneens nodig is om zich aan het bestaande maatschappelijke kader aan te passen. Ze begrijpen dat bepaalde tegemoetkomingen langs hun kant nodig zijn en vinden dat ook voor andere etnische minderheidsleden. Bovendien suggereert het gespreksmateriaal dat enkele ouders deze voorwaarden socialiseren om de integratie van hun kinderen in de samenleving te bevorderen. Dit sluit aan bij de theorie omtrent het etnisch-raciaal socialisatieproces (Hughes et al., 2006) en gaat specifiek over reguliere socialisatie. Hierbij trachten ouders met een andere etnische achtergrond ervoor te zorgen dat hun kinderen zich maximaal kunnen aanpassen aan en zich bijgevolg succesvol kunnen begeven in het dominante maatschappelijke kader.

Het tweede thema beschrijft enkele randvoorwaarden voor eerlijkheidspercepties en onderscheidt zich van het voorgaande (zie 'Individuele voorwaarden voor een eerlijke behandeling'), omwille van de dynamiek tussen de betrokken partijen (de minderheidsgroep en de meerderheidsgroep). Concreet betekent dit dat de individuele inspanningen niet langer voldoende zijn, waardoor de minderheidsgroep een zekere afhankelijkheid ervaart ten aanzien van de meerderheidsgroep. Een eerste relevante factor die de participanten bespreken, is de betrokkenheid van autoriteitsfiguren. Zowel

op school als op een beleidsmatig niveau spelen autoriteiten een belangrijke rol bij het vormgeven van de eerlijkheidspercepties. Zo drukken de etnische minderheden bijvoorbeeld appreciatie uit voor een nauwe samenwerking en transparante communicatie tussen het gemeentebestuur en de moskee. Een terugkoppeling naar de theorie biedt inzicht in deze observatie. De participanten kunnen deze initiatieven mogelijks interpreteren als een teken van inspraak, een criterium dat volgens Leventhal (1980) in acht wordt genomen bij de beoordeling van de procedurele eerlijkheid. Ten tweede, ook de opvoeding en steun van de ouders lijken in deze context cruciaal. De ouders verduidelijken dat ze bepaalde socialisatieboodschappen expliciet meegeven om hun kinderen van de nodige vaardigheden te voorzien die de kans op een eerlijke behandeling verhogen. Deze opvoedingsstrategie valt onder een welbepaalde component van het etnisch-raciaal socialisatieproces (Hughes et al., 2006), met name reguliere socialisatie. Dat houdt in dat ouders hun kinderen in staat stellen om zich op een adequate wijze te bewegen in de dominante samenleving. Aanvullend onderstreept één moeder dat zij zich als het ware verplicht voelt om de ervaringen van haar kinderen in de gaten te houden, zodat ze, indien nodig, tijdig kan ingrijpen. Ten derde, de geïnterviewde etnische minderheidsleden nemen de maatschappelijke context eveneens in beschouwing. Concreet stellen zij de verdraagzaamheid in de maatschappij, de erkenning voor het gebrek aan aangeboden kansen en de nood om zich te beroepen op zijn/haar (basis)rechten voorop als criteria voor de eerlijkheidspercepties. Deze criteria kunnen mogelijks de eventuele aanwezigheid van vertekende invloeden in het beslissingsproces signaleren, waardoor ze wellicht een ongunstige beoordeling van de eerlijkheid in de hand werken (Leventhal, 1980). Ter verduidelijking, wanneer een individu de taal onvoldoende machtig is, dan verwachten de participanten dat de procedure rekening houdt met de kansen die hij/zij vanuit de maatschappij ontving. Zo niet, dan krijgen irrelevante factoren, in dit geval de taalbeheersing, een doorslaggevende rol in het besluitvormingsproces en is het mogelijk dat de procedure oneerlijk aanvoelt. Vervolgens expliciteren de participanten de meerwaarde van (de mogelijkheid tot) interventies bij oneerlijke ervaringen. Deze randvoorwaarde kadert binnen de theorie van Leventhal (1980). Hij stelde reeds vast dat de correctie van foutieve, oneerlijke procedures gunstige eerlijkheidsinschattingen tot gevolg kan hebben. Echter, indien er geen terechtwijzing volgt, dan kan het criterium inspraak (Leventhal, 1980) alsnog positieve eerlijkheidspercepties in de hand werken. Daartoe is het noodzakelijk dat men gehoor geeft aan de interventies die de

minderheidsgroep eigenhandig onderneemt. Het dynamisch karakter van deze randvoorwaarde blijkt uit het feit dat de participanten zich verplicht voelen om zelf op te treden bij gebrek aan reactie van degene die verantwoordelijk is voor de oneerlijke behandeling. Ten slotte geven de participanten aan dat hun eerlijkheidspercepties gunstig beïnvloed worden door een correcte beoordeling van hun competenties en door het gebruik van corrigerende procedures in geval van oneerlijkheid. Ondanks de duidelijke overlap, onderscheidt dit subthema zich van het voorgaande (zie 'Het belang van (de mogelijkheid tot) interventies') op grond van het eindresultaat. In tegenstelling tot een correctie brengt een interventie geen (duurzame) verandering in het beslissingsproces teweeg. Ook dit subthema vertoont gelijkenissen met het criterium corrigeerbaarheid zoals vooropgesteld door Leventhal (1980).

Vervolgens blijkt uit de interviews dat de participanten verwachtingen over (on)eerlijke behandelingen socialiseren. De precieze inhoud van deze vermoedens is divers en geeft bijgevolg aanleiding tot verschillende subthema's. Ondanks de inhoudelijke verschillen kunnen de verwachtingen gelijkaardige gevolgen hebben. Het is namelijk mogelijk dat ze een bepaald argwaan ten aanzien van de meerderheidsgroep installeren. In die zin vertoont het socialisatieproces over deze verwachtingen zekere overeenkomsten met bevordering van wantrouwen (Hughes et al., 2006), aangezien deze strategie tot doel heeft om kinderen te waarschuwen voor de dominante groep. In eerste instantie lichten ouders hun kinderen in over en bereiden ze hen voor op de positie die zij kunnen en mogen innemen op de maatschappelijke ladder. Op verschillende domeinen stellen de ouders namelijk vast dat zij, in vergelijking met de dominante groep, een lagere sociale status bekleden en bijgevolg meer inspanningen moeten leveren om een hoger niveau te bereiken. Daarnaast hebben de participanten de ervaring dat de transparantie van hun etniciteit een invloed uitoefent op de sociale contacten die zij aangaan. Zij merken dat sommige individuen van de meerderheidsgroep de interactiestijl aanpassen op grond van hun uiterlijk en etnisch diverse naam. Het gespreksmateriaal geeft vervolgens weer dat de participanten ervan uitgaan dat ze zonder twijfel geconfronteerd zullen worden met vooroordelen van de dominante samenlevingsgroep. In sociale contacten is het met name de feitelijke blik van de interactiepartner die signaleert of hij/zij al dan niet beschikt over nadelige vooringenomenheden. Ten vierde, de interviews suggereren dat de participanten bepaalde assumpties over de meerderheidsgroep quasi automatisch voor waar

aannemen. Zo veronderstellen sommigen bijvoorbeeld dat etnische minderheden zich meer moeten bewijzen, terwijl anderen ervan uitgaan dat de meerderheidsgroep zelden kwaadwillige intenties heeft. Naargelang de connotatie van de aannames (positief of negatief) is het mogelijk om twee categorieën te onderscheiden die weliswaar bij eenzelfde individu kunnen voorkomen. De assumpties met een overwegend negatieve invulling lijken, in tegenstelling tot de positieve interpretaties, eerder gepaard te gaan met ongunstige eerlijkhedeninschattingen. Op dit punt is een nuancering van de voorgaande theoretische bespreking vereist. Hoewel het socialiseren van negatief beladen assumpties mogelijks valt onder bevordering van wantrouwen (Hughes et al., 2006), geldt dit niet voor de positieve aannames. Hierbij worden kinderen namelijk niet aangemaand tot voorzichtigheid in het contact met leden van de meerderheidsgroep. Ten slotte handelen de verwachtingen van de participanten eveneens over de context waarin ze zich bevinden. Zij hebben namelijk de ervaring dat er zowel regionale (gemeentelijke en nationale) als generatieverschillen in (on)eerlijke behandelingen bestaan. Deze discrepanties communiceren de ouders bovendien duidelijk ten aanzien van hun kinderen.

Het vierde thema brengt het attributieproces van de participanten in kaart. Globaal kunnen er twee tendensen opgemerkt worden. Sommige participanten zijn geneigd om de drijfveren die onderliggend zijn aan oneerlijke behandelingen toe te schrijven aan hun etniciteit, terwijl anderen alternatieve beweegredenen en/of oorzaken in overweging nemen. Bovendien blijken de attributies dynamisch te zijn. Het is namelijk mogelijk dat ze een alternatieve invulling krijgen tijdens socialisatiegesprekken, omdat ze dan uitgedaagd en geëvalueerd worden door “neutrale en objectieve” gezinsleden, aldus de participanten. Ook hier kan vermoed worden dat het socialiseren van attributies die oneerlijke behandelingen verklaren vanuit een aversie voor de etniciteit passen binnen de bevordering van wantrouwen (Hughes et al., 2006). Deze attributies kunnen mogelijks de boodschap overdragen dat leden van de meerderheidsgroep gevaarlijk en/of onbetrouwbaar zijn. Het onderscheid tussen de attributies en de assumpties uit het vorige thema (zie ‘Verwachtingen’) is gebaseerd op de wijze waarop ze de eerlijkhedenpercepties eventueel kunnen sturen. Aangezien de assumpties reeds aanwezig zijn voorafgaand aan een concrete interactie, kunnen zij onafhankelijk van een feitelijke behandeling vormgeven aan de eerlijkhedenpercepties. Echter, gegeven

dat het attributieproces pas plaatsvindt na een specifieke ervaring, is hun potentiële rol pas nadien zichtbaar.

Ten slotte, het laatste thema coping biedt een overzicht van de strategieën die individuen aanwenden om met moeilijkheden en stressoren om te gaan. Deze bevindingen kaderen binnen de theorie over het etnisch-raciaal socialisatieproces (Hughes et al., 2006). Een van de onderliggende componenten, met name voorbereiding op vooringenomenheid, heeft eveneens tot doel om kinderen te voorzien van een gereedschapskist met effectieve copingstrategieën. De participanten lijken deze technieken op te delen naargelang het specifieke moment waarop ze bruikbaar zijn. Bijgevolg staat het onderscheid tussen een anticiperende coping, een momentane coping en een coping op lange termijn centraal. Een anticiperende coping houdt in dat de geïnterviewde ouders hun kinderen voorbereiden op oneerlijke ervaringen. Bij momentane coping reiken ze daarentegen strategieën aan die hun kinderen kunnen inzetten bij daadwerkelijke confrontaties met een oneerlijke behandeling. Ten slotte verwijst coping op lange termijn naar het onderling bespreken van mogelijke manieren om deze ervaringen nadien te verwerken. Bovendien blijkt dat binnen de socialisatiegesprekken eveneens ruimte wordt gemaakt om de effectiviteit van de strategieën te evalueren en om, indien nodig, alternatieven aan te reiken.

Beperkingen van het onderzoek

De huidige studie maakt gebruik van een uitdagend interviewformat, onder meer omdat ouders en hun adolescente kinderen simultaan bevraagd werden. Deze werkwijze leverde diepgaande informatie op en liet de participanten toe om in te pikken op elkaars ervaringen. Ook de wetenschappelijke literatuur bevestigt deze specifieke meerwaarde, in vergelijking met individuele interviews (Morgan et al., 2013). Toch gaat dit format gepaard met enkele valkuilen. Het is namelijk mogelijk dat de aanwezigheid van het gezinlid ertoe leidde dat men bepaalde informatie bewust achterhield. De onderliggende motieven kunnen divers zijn. Zo kan de adolescent bang zijn voor de reactie van zijn/haar ouder en/of wil de ouder vermijden dat zijn/haar kind bepaalde ervaringen te horen krijgt. Daarnaast heeft de onderzoeker minder controle over de inhoud en het verloop van het interview (Morgan et al., 2013).

Ook het semigestructureerde karakter van de interviews biedt zowel voor- als nadelen. De interviewer krijgt namelijk de mogelijkheid om af te wijken van het interview

protocol en om dieper in te gaan op de informatie die hij/zij relevant acht (Kallio et al., 2016). Deze opportuniteit kent weliswaar zekere limieten, aangezien de persoonlijkheid van de interviewer zo een invloed kan uitoefenen op de resultaten (Diefenbach, 2008). Onder meer de persoonlijke interesse kan ervoor zorgen dat bepaalde thema's uitgediept worden, terwijl andere quasi genegeerd worden. In deze context is het noodzakelijk om het mogelijke effect van de literatuurstudie ook te onderkennen. Vooraleer de interviews plaatsvonden, nam de onderzoeker de bestaande kennis over het etnisch-raciaal socialisatieproces en procedurele eerlijkheid door. Bijgevolg is het mogelijk dat de interviewer tijdens de informatieverzameling onbewust op zoek ging naar gespreksmateriaal dat een bevestiging van deze theorieën zou betekenen. Zo merkte de onderzoeker op dat de participanten soms geen onderscheid maakten tussen discriminatie en procedurele eerlijkheid, alhoewel de vragen duidelijk peilden naar oneerlijke behandelingen. Om te garanderen dat de verkregen data voldoende relevant was voor de onderzoeksvraag trad de onderzoeker op bepaalde momenten sturend op, wat de kwaliteit van de huidige studie kan beperken.

Vervolgens is het mogelijk dat de ervaringen van de participanten overeenkomsten vertonen, omdat ze geografisch verwant zijn. Dit kan betekenen dat etnische minderheidsleden in andere regio's verschillende ervaringen rapporteren. Bovendien behoren alle participanten tot dezelfde leeftijdscategorie, wat ook een verklaring zou kunnen bieden voor eventuele gelijkenissen. Echter, aan deze beperking werd deels tegemoetgekomen door de ervaringen van twee generaties in kaart te brengen.

Aanbevelingen voor toekomstig onderzoek

Deze studie vormt een eerste aanzet in het onderzoek naar het etnisch-raciaal socialisatieproces dat specifiek handelt over procedurele eerlijkheid. Voorgaande beperkingen illustreren dat bijkomende inspanningen noodzakelijk zijn om de socialisatieboodschappen die uitsluitend te maken hebben met oneerlijke behandelingen verder te exploreren.

Zoals eerder aangehaald bestaat de steekproef uit geografisch verwante participanten die tot dezelfde leeftijdscategorie behoren. Bovendien is de steekproefgrootte relatief beperkt. Concreet liet de onderzoeker vijf ouders en vijf adolescenten aan het woord. Bijgevolg is het aangewezen om in vervolgstudies meer

diverse participanten te includeren. Zo kunnen de ervaringen van individuen die zich in andere regio's situeren of die een andere etnische achtergrond hebben eveneens aan bod komen.

Een volgende aanbeveling naar toekomstig onderzoek gaat in op het specifieke interviewformat. Hoewel de dubbelinterviews verrijkend waren, kan het relevant zijn om de huidige bevindingen te vergelijken met de thema's die resulteren uit afzonderlijke interviews. Dit onderzoeksopzet laat toe om eventuele discrepanties in het gespreksmateriaal te identificeren die mogelijkwijze te maken hebben met de aan- of afwezigheid van de ouder en/of adolescent. In de literatuur vond een soortgelijke vergelijking reeds plaats bij koppels en partners (e.g., Morris, 2001; Taylor & de Vocht, 2011), maar nog niet bij ouders en hun kinderen. Bovendien acht men de combinatie tussen dyadische interviews en individuele interviews binnen eenzelfde onderzoek waardevol (Morgan et al., 2013).

Ten slotte, de vaststelling dat de participanten geen onderscheid maken tussen procedurele eerlijkheid en discriminatie is in strijd met eerdere kwantitatieve bevindingen (Dierckx et al., 2021) en wijst dus op de nood aan verder onderzoek. Een mogelijke hypothese is dat etnische minderheden dit onderscheid niet spontaan maken, maar hier wel toe in staat zijn wanneer er expliciet naar gepeild wordt. Toekomstig onderzoek is vereist om deze vraag te kunnen beantwoorden.

Referenties

- Benner, A. D., & Kim, S. Y. (2009). Intergenerational Experiences of Discrimination in Chinese American Families: Influences of Socialization and Stress. *Journal of Marriage and Family*, 71(4), 862–877. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2009.00640.x>
- Bianchi, E. C., & Brockner, J. (2012). In the eyes of the beholder? The role of dispositional trust in judgments of procedural and interactional fairness. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 118(1), 46–59. <https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2011.12.005>
- Bies, R. J., & Shapiro, D. L. (1987). Interactional fairness judgments: The influence of causal accounts. *Social Justice Research*, 1(2), 199–218. <https://doi.org/10.1007/bf01048016>
- Boykin, A. W., & Toms, F. D. (1985). Black child socialization: A conceptual framework. In H. P. McAdoo & J. L. McAdoo (Eds.), *Black children: Social, educational, and parental environments* (pp. 33–51). Newbury Park, CA: Sage.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Caldeira, G. A., Thibaut, J., Walker, L., & Nagel, S. S. (1976). Procedural Justice: A Psychological Analysis. *The Western Political Quarterly*, 29(4), 654. <https://doi.org/10.2307/448155>
- Christophe, N. K., Stein, G. L., Kiang, L., Supple, A. J., & Gonzalez, L. M. (2020). Latent profiles of American and ethnic–racial identity in Latinx mothers and adolescents: Links to behavioral practices and cultural values. *Journal of Latinx Psychology*, 8(2), 142–160. <https://doi.org/10.1037/lat0000136>

- Diefenbach, T. (2008). Are case studies more than sophisticated storytelling?: Methodological problems of qualitative empirical research mainly based on semi-structured interviews. *Quality & Quantity*, *43*(6), 875–894. <https://doi.org/10.1007/s11135-008-9164-0>
- Dierckx, K., Valcke, B., & Van Hiel, A. (2021). The trickle-down effect of procedural fairness on perceptions of daily discrimination: How societal actors can build social trust among minority members. *European Journal of Social Psychology*, *51*(2), 343–359. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2742>
- Dunning-Lozano, J. L., Peguero, A. A., & Thai, M. (2019). Immigrant Generation, School Procedural Justice, and Educational Attainment. *Sociological Inquiry*, *90*(4), 732–764. <https://doi.org/10.1111/soin.12349>
- GRIMES, M. (2006). Organizing consent: The role of procedural fairness in political trust and compliance. *European Journal of Political Research*, *45*(2), 285–315. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2006.00299.x>
- Harris, M. M., Lievens, F., & Van Hoye, G. (2004). “I Think They Discriminated Against Me”: Using Prototype Theory and Organizational Justice Theory for Understanding Perceived Discrimination in Selection and Promotion Situations. *International Journal of Selection and Assessment*, *12*(1–2), 54–65. <https://doi.org/10.1111/j.0965-075x.2004.00263.x>
- Hughes, D., & Chen, L. (1997). When and What Parents Tell Children About Race: An Examination of Race-Related Socialization Among African American Families. *Applied Developmental Science*, *1*(4), 200–214. https://doi.org/10.1207/s1532480xads0104_4
- Hughes, D., & Johnson, D. (2001). Correlates in Children’s Experiences of Parents’ Racial Socialization Behaviors. *Journal of Marriage and Family*, *63*(4), 981–995. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.00981.x>

- Hughes, D., Rodriguez, J., Smith, E. P., Johnson, D. J., Stevenson, H. C., & Spicer, P. (2006). Parents' ethnic-racial socialization practices: A review of research and directions for future study. *Developmental Psychology, 42*(5), 747–770. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.42.5.747>
- Kallio, H., Pietilä, A. M., Johnson, M., & Kangasniemi, M. (2016). Systematic methodological review: developing a framework for a qualitative semi-structured interview guide. *Journal of Advanced Nursing, 72*(12), 2954–2965. <https://doi.org/10.1111/jan.13031>
- Leventhal, G. S. (1980). What should be done with equity theory?: New approaches to the fairness in social relationships. In K. Gergen, M. Greenberg, & R. Willis (Eds.), *Social exchange theory* (pp. 27-55). New York, NY: Plenum
- Leventhal, G. S., Karuza, J., & Fry, W. R. (1980). Beyond fairness: A theory of allocation preferences. In G. Mikula (Ed.), *Justice and social interaction* (pp. 167–218). New York: Springer-Verlag.
- Lind, E. A., & Tyler, T. R. (1988). *The social psychology of procedural justice*. New York, NY: Plenum Press.
- Morgan, D. L., Ataie, J., Carder, P., & Hoffman, K. (2013). Introducing Dyadic Interviews as a Method for Collecting Qualitative Data. *Qualitative Health Research, 23*(9), 1276–1284. <https://doi.org/10.1177/1049732313501889>
- Morris, S. M. (2001). Joint and Individual Interviewing in the Context of Cancer. *Qualitative Health Research, 11*(4), 553–567. <https://doi.org/10.1177/104973201129119208>
- Phinney, J. S. (1990). Ethnic identity in adolescents and adults: Review of research. *Psychological Bulletin, 108*(3), 499–514. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.108.3.499>
- Priest, N., Walton, J., White, F., Kowal, E., Baker, A., & Paradies, Y. (2014). Understanding the complexities of ethnic-racial socialization processes for both minority and majority groups: A 30-year systematic review. *International Journal of Intercultural Relations, 43*, 139–155. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2014.08.003>

- Skiba, R. J., Michael, R. S., Nardo, A. C., & Peterson, R. L. (2002). The Color of Discipline: Sources of Racial and Gender Disproportionality in School Punishment. *The Urban Review*, 34(4), 317–342. <https://doi.org/10.1023/a:1021320817372>
- Taylor, B., & De Vocht, H. (2011). Interviewing Separately or as Couples? Considerations of Authenticity of Method. *Qualitative Health Research*, 21(11), 1576–1587. <https://doi.org/10.1177/1049732311415288>
- Thibaut, J., & Walker, L. (1975). *Procedural justice: A psychological analysis*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Tyler, T. R. (1988). What is Procedural Justice?: Criteria used by Citizens to Assess the Fairness of Legal Procedures. *Law & Society Review*, 22(1), 103. <https://doi.org/10.2307/3053563>
- Tyler, T. R., & Blader, S. L. (2003). The Group Engagement Model: Procedural Justice, Social Identity, and Cooperative Behavior. *Personality and Social Psychology Review*, 7(4), 349–361. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr0704_07
- Valcke, B., Hiel, A., Onraet, E., & Dierckx, K. (2020). Procedural fairness enacted by societal actors increases social trust and social acceptance among ethnic minority members through the promotion of sense of societal belonging. *Journal of Applied Social Psychology*, 50(10), 573–587. <https://doi.org/10.1111/jasp.12696>
- Valcke, B., Van Hiel, A., Van Roey, T., Van de Putte, B., & Dierckx, K. (2020). Societal Actors Shape Collective Identities of Minorities: Procedural Fairness Climate Effects on Identification, Subjective Well-Being and Psychological Health. *Social Justice Research*, 33(4), 379–405. <https://doi.org/10.1007/s11211-020-00357-6>
- Wikipedia-bijdragers. (2022, 18 januari). *Turkse gemeenschap in België*. Wikipedia. Geraadpleegd op 28 april 2022, van https://nl.wikipedia.org/wiki/Turkse_gemeenschap_in_Belgi%C3%AB#:~:text=Op

%2016%20juli%201964%20sloten,daarop%2022.098%20Turken%20in%20Belgi%C3%AB.

Woo, B., Maglalang, D. D., Ko, S., Park, M., Choi, Y., & Takeuchi, D. T. (2020). Racial discrimination, ethnic-racial socialization, and cultural identities among Asian American youths. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 26(4), 447–459. <https://doi.org/10.1037/cdp0000327>

Bijlagen

Bijlage 1: Interview protocol

Inleiding semi-gestructureerd interview

Beste,

Mijn naam is Bente Verhelst en ik ben een studente klinische psychologie aan de UGent. In het kader van deze opleiding voer ik een onderzoek uit. Deze studie handelt onder meer over de wijze waarop ouders discriminatie met hun kinderen bespreken. Graag zou ik informatie verkrijgen over de concrete strategieën die ouders daarbij hanteren. Ik vind het interessant om zowel de ervaringen van de ouders als die van de jongere in kaart te brengen. Daarnaast zou ik graag inzicht verwerven in de wijze waarop jongeren maatschappelijke beslissingen en (be)handelingen beleven. 'Voelen zij zich eerlijk behandeld?' is een centrale vraag in dit onderzoek. Ook met betrekking tot dit onderwerp probeer ik de visies van de ouders en de jongeren te integreren. Het uiteindelijke doel van deze studie is om na te gaan op welke manier de eerder genoemde thema's verbonden zijn met elkaar. Ten slotte zal ik ook bevragen welke effecten deze discriminatie-ervaringen met zich meebrengen.

Ik heb een document bij waarin jullie rechten gedurende dit onderzoek en een aantal praktische zaken beschreven zijn. Ik wil nog even benadrukken dat jullie de deelname op elk moment mogen stopzetten zonder dat dit aanleiding geeft tot negatieve gevolgen. Het interview wordt opgenomen, zodat ik jullie ervaringen grondig in kaart kan brengen. Ik verzeker jullie dat de gegevens die ik vandaag verzamel op een vertrouwelijke en anonieme wijze verwerkt zullen worden. Mag ik jullie vriendelijk vragen om dit document grondig door te nemen en te ondertekenen, indien jullie akkoord zijn?

Dan stel ik voor dat we meteen beginnen aan het interview.

Interview met ouder

Demografische gegevens: zie socio-demografische vragenlijst

- Voorafgaand aan het interview laten invullen

Procedurele eerlijkheid

1. Wat waren voor u negatieve ervaringen op het werk?
 - a. Hoe vaak kwam u in aanraking met dergelijke ervaringen? (institutioneel niveau)
 - b. Welke individuen waren hierbij betrokken? (institutioneel niveau)
 - c. Wat maakt dat u die handeling als oneerlijk ervoer? (zie Leventhal, 1980)
 - i. In welke mate had u inspraak in het beslissingsproces dat aanleiding gaf tot deze handeling?
 - ii. In welke mate betreft dit een handeling die consistent van toepassing is over verschillende individuen en doorheen de tijd?
 - iii. Hoe schat u de accuraatheid van de besluitvormingsprocedure in?
 - iv. In welke mate vermoedt u dat er irrelevante criteria (bv. Favoritisme) een invloed hadden op de besluitvorming? (vrij van vertekening)
 - v. In welke mate kon deze handeling gecorrigeerd worden na feedback?

- vi. In welke mate is het besluitvormingsproces eerlijk en moreel?
- d. Welke factoren zouden ervoor gezorgd hebben dat u dergelijke handelingen als eerlijk zou beschouwen? (zie Leventhal, 1980)
 - i. In welke mate had u inspraak in het beslissingsproces dat aanleiding gaf tot deze handeling?
 - ii. In welke mate betreft dit een handeling die consistent van toepassing is over verschillende individuen en doorheen de tijd?
 - iii. Hoe schat u de accuraatheid van de besluitvormingsprocedure in?
 - iv. In welke mate vermoedt u dat er irrelevante criteria (bv. Favoritisme) een invloed hadden op de besluitvorming? (vrij van vertekening)
 - v. In welke mate kon deze handeling gecorrigeerd worden na feedback?
 - vi. In welke mate is het besluitvormingsproces eerlijk en moreel?
- 2. Wat waren voor u positieve ervaringen op het werk?
 - a. Hoe vaak kwam u in aanraking met dergelijke ervaringen?
 - b. Welke individuen waren hierbij betrokken?
 - c. Wat maakt dat u die handeling als eerlijk ervoer? (zie Leventhal, 1980)
 - i. In welke mate had u inspraak in het beslissingsproces dat aanleiding gaf tot deze handeling?
 - ii. In welke mate betreft dit een handeling die consistent van toepassing is over verschillende individuen en doorheen de tijd?
 - iii. Hoe schat u de accuraatheid van de besluitvormingsprocedure in?
 - iv. In welke mate vermoedt u dat er irrelevante criteria (bv. Favoritisme) een invloed hadden op de besluitvorming? (vrij van vertekening)
 - v. In welke mate kon deze handeling gecorrigeerd worden na feedback?
 - vi. In welke mate is het besluitvormingsproces eerlijk en moreel?

Socialisatie

1. Over de werkervaringen die we net besproken hebben: welke heeft u verteld aan uw kinderen?
 - a. Welke ervaringen wou u zeker delen met uw kinderen?
 - b. Welke ervaringen deelde u bewust niet met uw kinderen?
2. Waarom heeft u deze wel/niet verteld?
 - a. Op basis waarvan maakte u een onderscheid tussen ervaringen die u wel en niet wou delen met uw kind?
 - b. Waarom vindt u het belangrijk om deze ervaringen net wel/niet mee te delen?
 - c. Wat waren de concrete doelen/bedoelingen van deze gesprekken?
3. Hoe heeft u deze ervaringen besproken met uw kinderen?
 - a. Welke strategie/houding hanteerde u tijdens deze gesprekken?
 - b. Welke boodschappen gaf u mee?
 - i. Boodschappen over de (maatschappelijke) werkcontext?
 - ii. Boodschappen over maatschappelijke autoriteiten?
 - iii. Boodschappen over de maatschappij?
 - c. Hoe reageerde uw kind tijdens dergelijke gesprekken?
 - i. Had u het gevoel dat de doelen van het gesprek bereikt waren?

- ii. Paste u uw doelen aan in functie van de reactie van uw kind?
- d. Hoe voelde u zich na het gesprek?
- e. Zou u op dit moment het gesprek op een andere manier aanpakken?
 - i. Indien ja, op welke manier?
 - ii. Indien nee, waarom niet?
 - iii. Welke elementen/boodschappen van het gesprek zou u zeker behouden?
 - iv. Welke boodschappen zou u op een andere manier uitdrukken?

Identificatie

1. Elk land schuift typische waarden naar voor. Wat zijn voor jou typische Belgische waarden? Zijn deze belangrijk voor jou als persoon?
 - a. Welke Belgische/Vlaamse waarden of tradities waardeert u en wil u uw kinderen meegeven?
 - b. Waarom vindt u deze waarden precies belangrijk?
 - c. Aan welke Belgische/Vlaamse waarden of tradities hecht u geen of minder belang?
 - d. Waarom vindt u deze minder belangrijk?
2. Binnen een land kunnen er diverse gemeenschappen onderscheiden worden. Welke waarden vindt u typisch voor de Vlaamse gemeenschap? Zijn deze belangrijk voor jou als persoon?
 - a. Welke Belgische/Vlaamse waarden of tradities waardeert u en wil u uw kinderen meegeven?
 - b. Waarom vindt u deze waarden precies belangrijk?
 - c. Aan welke Belgische/Vlaamse waarden of tradities hecht u geen of minder belang?
 - d. Waarom vindt u deze minder belangrijk?
3. Elk samenleving in een bepaald land schuift typische waarden naar voor. Wat zijn voor jou typische waarden in jouw land van herkomst? Zijn deze belangrijk voor jou als persoon?
 - a. Welke waarden of tradities waardeert u en wil u uw kinderen meegeven?
 - b. Waarom vindt u deze waarden precies belangrijk?
 - c. Aan welke waarden of tradities uit uw land van herkomst hecht u geen of minder belang?
 - d. Waarom vindt u deze minder belangrijk?

Well-being

1. Hoe zijn u uw algemeen (psychisch) welzijn omschrijven?
 - a. In welke mate bent u tevreden met uw huidig leven?
 - b. Welke factoren dragen bij aan uw levenskwaliteit?
 - c. Op welke manier hebben deze factoren een positieve invloed op uw levenstevredenheid?
 - d. Welke levensomstandigheden verminderen uw levenskwaliteit?
 - e. Hoe beïnvloeden deze omstandigheden uw levenstevredenheid op een negatieve wijze?

Interview met jongere

Demografische gegevens: zie socio-demografische vragenlijst

- voorafgaand aan het interview online laten invullen

Procedurele eerlijkheid

1. Wat zijn uw ervaringen op school?
2. Wat waren voor u negatieve ervaringen op school?
 - a. Hoe vaak kwam u in aanraking met dergelijke ervaringen? (institutioneel niveau)
 - b. Welke individuen waren hierbij betrokken? (institutioneel niveau)
 - c. Wat maakt dat u die handeling als oneerlijk ervoer? (zie Leventhal, 1980)
 - i. In welke mate had u inspraak in het beslissingsproces dat aanleiding gaf tot deze handeling?
 - ii. In welke mate betreft dit een handeling die consistent van toepassing is over verschillende individuen en doorheen de tijd?
 - iii. Hoe schat u de accuraatheid van de besluitvormingsprocedure in?
 - iv. In welke mate vermoedt u dat er irrelevante criteria (bv. Favoritisme) een invloed hadden op de besluitvorming? (vrij van vertekening)
 - v. In welke mate kon deze handeling gecorrigeerd worden na feedback?
 - vi. In welke mate is het besluitvormingsproces eerlijk en moreel?
 - d. Welke factoren zouden ervoor gezorgd hebben dat u dergelijke handelingen als eerlijk zou beschouwen? (zie Leventhal, 1980)
 - i. In welke mate had u inspraak in het beslissingsproces dat aanleiding gaf tot deze handeling?
 - ii. In welke mate betreft dit een handeling die consistent van toepassing is over verschillende individuen en doorheen de tijd?
 - iii. Hoe schat u de accuraatheid van de besluitvormingsprocedure in?
 - iv. In welke mate vermoedt u dat er irrelevante criteria (bv. Favoritisme) een invloed hadden op de besluitvorming? (vrij van vertekening)
 - v. In welke mate kon deze handeling gecorrigeerd worden na feedback?
 - vi. In welke mate is het besluitvormingsproces eerlijk en moreel?
3. Wat waren voor u positieve ervaringen op school?
 - a. Hoe vaak kwam u in aanraking met dergelijke ervaringen?
 - b. Welke individuen waren hierbij betrokken?
 - c. Wat maakt dat u die handeling als eerlijk ervoer? (zie Leventhal, 1980)
 - i. In welke mate had u inspraak in het beslissingsproces dat aanleiding gaf tot deze handeling?
 - ii. In welke mate betreft dit een handeling die consistent van toepassing is over verschillende individuen en doorheen de tijd?
 - iii. Hoe schat u de accuraatheid van de besluitvormingsprocedure in?
 - iv. In welke mate vermoedt u dat er irrelevante criteria (bv. Favoritisme) een invloed hadden op de besluitvorming? (vrij van vertekening)
 - v. In welke mate kon deze handeling gecorrigeerd worden na feedback?

- vi. In welke mate is het besluitvormingsproces eerlijk en moreel?

Socialisatie

1. Vertelt u dergelijke ervaringen aan uw ouder?
 - a. Welke ervaringen deelde u bewust wel met uw ouder?
 - b. Welke ervaringen wou u niet bespreken met uw ouder?
 - c. Waarom vertelde u deze ervaringen wel?
 - d. Waarom deelde u bepaalde ervaringen niet?
 - e. Welk doel wenste u te bereiken door een gesprek over deze (on)eerlijke ervaringen?
 - f. Hoe reageerde uw ouder op uw ervaringen met (on)eerlijke handelingen?
 - i. Welke boodschappen gaf hij/zij mee tijdens deze gesprekken?
 - Boodschappen over de (maatschappelijke) schoolcontext?
 - Boodschappen over maatschappelijke autoriteiten?
 - Boodschappen over de maatschappij?
 - ii. Welke houding nam uw ouder aan in deze gesprekken? (bijvoorbeeld: rustig, geagiteerd,...)
 - iii. Op welke manier verliep dit gesprek?
2. Vertelt uw ouder gelijkaardige verhalen aan u?
 - a. Welke ervaringen werden toen besproken?
 - b. Waarom vertelde uw ouder deze ervaringen?
 - c. Op welke manier verliep dit gesprek?
 - d. Hoe reageerde uw ouder tijdens deze gesprekken?
 - i. Welke houding nam uw ouder aan in deze gesprekken? (bijvoorbeeld: rustig, geagiteerd,...)
 - ii. Welke boodschappen werden door uw ouder benadrukt?
 - Boodschappen over de (maatschappelijke) werkcontext?
 - Boodschappen over maatschappelijke autoriteiten?
 - Boodschappen over de maatschappij?
 - e. Hoe reageerde u tijdens dergelijke gesprekken?
 - i. Hoe zou u uw houding tijdens deze gesprekken omschrijven? (bijvoorbeeld: rustig, geagiteerd,...)
 - ii. Welke boodschappen vond u belangrijk?
 - Boodschappen over de (maatschappelijke) werkcontext?
 - Boodschappen over maatschappelijke autoriteiten?
 - Boodschappen over de maatschappij?

Identificatie

1. In welke mate maken de Belgische/Vlaamse waarden deel uit van uw identiteit?
 - a. Welke Belgische/Vlaamse waarden of tradities waardeert u en neemt u mee in uw eigen leven?
 - b. Waarom vindt u deze waarden precies belangrijk?
 - c. Aan welke Belgische/Vlaamse waarden of tradities hecht u geen of minder belang?
 - d. Waarom vindt u deze minder belangrijk?
2. In welke mate maken de waarden uit uw land van herkomst deel uit van uw identiteit?

- a. Welke waarden of tradities waardeert u en neemt u mee in uw eigen leven?
- b. Waarom vindt u deze waarden precies belangrijk?
- c. Aan welke waarden of tradities uit uw land van herkomst hecht u geen of minder belang?
- d. Waarom vindt u deze minder belangrijk?

Well-being

1. Hoe zijn u uw algemeen (psychisch) welzijn omschrijven?
 - a. In welke mate bent u tevreden met uw huidig leven?
 - b. Welke factoren dragen bij aan uw levenskwaliteit?
 - c. Op welke manier hebben deze factoren een positieve invloed op uw levenstevredenheid?
 - d. Welke levensomstandigheden verminderen uw levenskwaliteit?
 - e. Hoe beïnvloeden deze omstandigheden uw levenstevredenheid op een negatieve wijze?

Bijlage 2: Socio-demografische vragenlijst

ALGEMEEN

Naam: _____ Voornaam: _____

Geboortedatum: _____ Leeftijd: _____

Geslacht: M / V / X

Burgerlijke staat:

- Ongehuwd
- Samenwonend
- Gehuwd
- Geregistreerd partnerschap
- Gescheiden
- Weduwstaat

Verblijfplaats (stad/wijk): _____

Geloofsovertuiging: _____

Kinderen: _____

ETNISCH-CULTURELE ACHTERGROND

- Etnische achtergrond:
 - Belgisch
 - Niet-Belgisch, West-Europees (vb. Nederlands, Duits, ...)
 - Niet-Belgisch, niet-West-Europees (vb. Pools, Marokkaans, Turks, Indisch, ...)

- Geboorteland

Persoon:	Geboorteland (bvb: Turkije, Frankrijk, Ghana...)	
Jezelf	☐ België	☐ Ander (vul in):
Je MOEDER	☐ België	☐ Ander (vul in):
Je VADER	☐ België	☐ Ander (vul in):
De MOEDER VAN JE MOEDER	☐ België	☐ Ander (vul in):
De MOEDER VAN JE VADER	☐ België	☐ Ander (vul in):

- Hebt u de Belgische nationaliteit? Ja / Nee

- Indien nee, wat is uw nationaliteit? _____

- Welke taal spreekt u meestal thuis? _____

- Voor welke reden ben jij (of je groot-/ouders) gemigreerd?
 - Onveiligheid / oorlog
 - Economische vooruitzichten
 - Scholing
 - Beroep
 - Politieke factoren
 - Religieuze factoren
 - Familie
 - Andere: _____

Onderstaande vragen alleen voor eerste generatie (!)

- Op welk leeftijd ben je naar België gekomen? _____

OPLEIDING / BEROEP

- Wat is je hoogst behaalde diploma?
 - o Geen diploma
 - o Lager onderwijs
 - o Secundair onderwijs
 - o Hoge school : Bachelor diploma
 - o Universiteit : Master diploma
 - o Doctoraatsdiploma

- Wat is je huidige beroepssituatie?
 - o Leerling / student / in opleiding
 - Opleiding: _____
 - o Ik werk voltijds
 - Beroep: _____
 - o Ik werk deeltijds
 - Beroep: _____
 - o Werkloos
 - Eerder beroep: _____
 - o Gepensioneerd
 - Eerder beroep: _____
 - o Arbeidsongeschikt
 - Eerder beroep: _____
 - o Huisman/ huisvrouw
 - o Andere: _____

Bijlage 3: Informed consent

INFORMED CONSENT

Ik, ondergetekende, verklaar hierbij dat ik, als participant aan een onderzoek aan de Vakgroep ontwikkelings-, persoonlijkheids- en sociale psychologie / aan de onderzoeksgroep Sociale psychologie / onder leiding van Alain Van Hiel van de Universiteit Gent,

- (1) de uitleg over de aard van de vragen en de taken die tijdens dit onderzoek zullen worden aangeboden, heb gekregen en dat mij de mogelijkheid werd geboden om bijkomende informatie te verkrijgen;
- (2) totaal uit vrije wil deelneem aan het wetenschappelijk onderzoek;
- (3) de toestemming geef aan de onderzoekers om mijn resultaten op anonieme wijze te bewaren, te verwerken en te rapporteren;

(Variant van punt (3). Behoud alleen de relevante variant)

- de toestemming geef aan de onderzoekers om mijn resultaten op vertrouwelijke wijze te bewaren en te verwerken en anoniem te rapporteren;
- (4) op de hoogte ben van de mogelijkheid om mijn deelname aan het onderzoek op ieder moment stop te zetten en dit zonder opgave van reden;
 - (5) weet dat niet deelnemen of mijn deelname aan het onderzoek stopzetten op geen enkele manier negatieve gevolgen heeft voor mij /op mijn evaluatie (er worden geen punten afgetrokken, maar ook niet verdiend) / op mijn studiebegeleiding / op mijn behandeling / op mijn ondersteuning;
 - (6) weet dat ik op aanvraag een samenvatting van de onderzoeksbevindingen kan krijgen nadat de studie is afgerond en de resultaten bekend zijn;
 - (7) geef toestemming dat mijn data gebruikt worden voor verder analyse door andere onderzoekers na volledige anonimisering;
 - (8) weet dat UGent de verantwoordelijke eenheid is m.b.t. persoonsgegevens verzameld tijdens het onderzoek. Ik weet dat de data protection officer me meer informatie kan verschaffen over de bescherming van mijn persoonlijke informatie. Contact: Hanne Elsen (privacy@ugent.be).

Gelezen en goedgekeurd op (datum),

Handtekening van de participant

Naam van de verantwoordelijke onderzoeker Bente Verhelst